

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD**

**Československá exilová vláda v Londýně a její činnost v letech
1942 a 1943**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Tomáš Dvořák

Plzeň 2016

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

**Československá exilová vláda v Londýně a její činnost v letech 1942 a
1943**

Diplomová práce

Tomáš Dvořák

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2016 .....

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za ochotu, cenné rady a čas, který mi věnoval. Děkuji též pracovníkům archivů za vlídný přístup a ochotné poskytnutí všech materiálů.

Obsah

Úvod	1
1 Tvorba prvních exilových center	5
2 Uznání Československé exilové prozatímní vlády	7
3 Oduznání Mnichovské dohody jako cesta k plnému uznání exilové vlády	16
3.1 Právní a politická hlediska odduznání Mnichovské dohody	16
3.2 Úplné uznání londýnské exilové vlády vládami USA a SSSR	21
4 Dekrety prezidenta republiky a jejich vznik	23
4.1 Zřízení ministerstva pro Hospodářskou obnovu a jeho funkce	27
5 Formování exilového vojska v zahraničí	30
5.1 Formování bojových svazů na Dálném východě a v zemích Commonwealthu	30
5.2 Formování jednotek v Sovětském svazu pohledem londýnské exilové vlády	31
5.3 Formování jednotek v Kanadě a USA	35
6 Návrhy československo-polské konfederace	37
6.1 Vztahy československé a polské politické reprezentace v době vzrůstající válečné krize	37
6.2 První návrhy společné federace a vztahy exilových center	41
6.3 Vstup sovětského svazu do války a změna sil	43
6.4 Od možností rozšíření konfederace po československo-polskou roztržku	45
7 Československo-sovětská smlouva	50
7.1 Příprava cesty do Sovětského svazu	50
7.2 Cesta do Sovětského svazu a podpis československo-sovětské smlouvy	53
7.3 Reakce spojenců a tisku na podpis smlouvy	55
Závěr	58
Seznam zkratk	60
Seznam literatury a pramenů	61
Summary	64
Přílohy	66

Úvod

V noci 30. září 1938 byla v Mnichově podepsána dohoda, která předznamenávala děj na mnoho let dopředu. Znamenala konec jedné republiky, ale zároveň začátek snahy několika jednotlivců ji znovu osvobodit a obnovit. Všechny tyto plány se zpočátku mohly jevit jako čiré bláznovství, mnohonázorový exil měl před sebou více problémů a sporů, než jednotných idejí. Edvard Beneš, původně československý prezident, nyní nemohl využívat žádných privilegií a musel v cizině vystupovat pouze za svoji osobu. Podobně jako po vypuknutí první světové války, i za té druhé se pomalu začínala tvořit exilová centra. Nejednotnost významných exilových osobností způsobila, že na dlouho není jasné dominantní jedno centrum, odkud by se daly řídit snahy o osvobození republiky.

To se změnilo až v dubnu 1939, kdy je v Londýně Janem Masarykem ustanoven Československý výbor, který se spolu s Národním výborem ve Francii stává hlavním exilovým centrem. Nedlouho poté přijel ze Spojených států do Londýna také prezident Beneš, kolem kterého se pomalu začalo utvářet jádro budoucí československé exilové vlády. Proces ustanovení a uznání exilové vlády byl ale velice pomalý a zejména zpočátku také problematický. Bylo třeba nejprve řešit několik zástupných témat a právních problémů, aby k samotnému uznání mohlo vůbec dojít. Po vstupu Velké Británie a poté zejména Sovětského svazu do války se situace pro exilovou vládu v Londýně byrokraticky zjednodušila, ale politicky naopak velice ztížila. Československá vláda jakoby lavíruje mezi západem a východem a pokouší se nalézt pokud možno nejlepší vyvážený přístup k oběma stranám.

Roky 1942 a 1943, na které je tato práce zaměřena, jsou možná nejturbulentnějším obdobím těchto snah. Stále ještě dozníval boj o uznání exilové vlády, který trval celé první tři válečné roky. Tomu podmiňujícím procesem bylo také odznamenání Mnichovské dohody. Tato smlouva představovala pro československé exilové osobnosti velké trauma a boj o její anulaci se tak stal jedním z hlavních právních sporů, které během války proběhly. Po seskupení exilových osobností bylo třeba sestavit vládu, která by v rámci exilových možností co možná nejlépe reprezentovala Československo mimo jeho území. Tato otázka se opět ukázala jako velice složitá a to zejména počtem různých názorů a poměrně výrazných osobností, které jí měly společně utvářet. Nakonec bylo třeba zvolit poněkud odlišný ústavně státoprávní systém, který by všechny tyto záležitosti zohlednil.

Po vyřešení ustavení formy systému vlády byla na řadě exilová armáda.

Podobně jako za první světové války i nyní se postupně začala tvořit zejména v krajanských komunitách. Ovšem i tuto fázi provázely mnohé problémy, zejména s posunem fronty, složitou logistikou a materiálním a finančním nedostatkem. Například východní fronta byla pro londýnskou exilovou vládu natolik vzdálená, že i pouhá komunikace byla problémová.

Už během války docházelo také k utváření, do poválečných let zasahujících, společenství a koalic. Pro československou vládu byl velice významný pokus o vznik konfederace s Polskem. Tato složitá jednání, často doprovázená osočováním obou stran z chyb minulých, se nakonec nepodařilo ukončit úspěšnou dohodou o spolupráci. Tento proces totiž podkopávaly zejména vztahy obou států k Sovětskému svazu, ke kterému mělo Československo politicky podstatně blíže. Což vyvrcholilo dodnes kontroverzním podpisem československo-sovětské smlouvy.

Hlavním cílem této práce je co nejlépe postihnout vývoj všech těchto událostí pohledem československé exilové vlády v Londýně a díky tomu co nejlépe popsat proces jejího faktického fungování. Z důvodu množství materiálů a procesů bylo třeba se zaměřit na menší časové ohraničení. Roky 1942 a 1943 jsou tak velice významné hned ze dvou důvodů. Prvním z nich je, že během těchto let došlo k plnému uznání exilové vlády na území Velké Británie. Druhým důvodem je, že v těchto letech se utvářely jedny z nejdůležitějších smluv, které také výrazným způsobem ovlivnily následující směřování Československa po válce. U mnohých smluvních jednání či utváření mezinárodněprávních systémů bylo třeba v rámci dovysvětlení jednotlivých procesů a celkové komplexnosti těchto témat vystoupit z rámce stanovených dvou válečných let a to mnohdy až do doby počátku války. Teprve poté je možné chápat pohnutky jednotlivých aktérů a smluvních stran. Lze si také klást otázku, nakolik byl československý exil v této době významný pro spojenecké velmoci a nakolik ovlivňoval válečné a poválečné dění.

Členění kapitol v této práci je tvořeno zejména logickou návazností jednotlivých zkoumaných procesů. Není tedy čistě chronologické, spíše procesně navazuje a dohromady tvoří komplexní přehled nejdůležitějších událostí a témat stanoveného historického období.

V prvních dvou kapitolách je zkoumáno samotné procesní a právní ustavení československého exilu, které tvoří základní vymezení zkoumaného prostoru. Ve třetí kapitole je na toto téma navázáno procesem plného uznání exilové vlády a to zejména na příkladu odůznání Mnichovské dohody. Čtvrtá kapitola poukazuje na legislativně právní fungování prezidenta a vlády. Pro pochopení právně složitého fenoménu dekretů

prezidenta republiky, bylo třeba provést krátký historicko-právní exkurz, na kterém lze tento systém a jeho vývoj systematicky popsat. V rámci lepšího pochopení tohoto procesu, je zde uveden příklad zřízení ministerstva pro Hospodářskou obnovu. Po plném uznání vlády se ministerstva zabývala i otázkou formování exilového vojska. V páté kapitole je tedy zkoumána otázka utváření československé armády, a to jak na západě, tak také na východě, kde její tvorbu provázely i další problémy. Šestá kapitola se zaměřuje na návrhy československo-polské konfederace, na kterých lze popsat vzájemné vztahy a jejich eskalaci v rámci zkoumaného období. Tato kapitola poukazuje nejen na složitost československo-polských vztahů, ale zároveň dobře ukazuje nejasné československé mezinárodněpolitické směřování, které se diplomaticky snaží utvářet jakýsi středobod mezi západem a východem. V poslední kapitole je vyhocení tohoto procesu popsáno na otázce podpisu československo-sovětské smlouvy, který předznamenával budoucí československou mezinárodní orientaci.

Činnost exilové vlády v Londýně je badateli v posledních letech poměrně často zpracovávána. Mezi hlavními odborníky, kteří se otázkou československého exilu dlouhodobě zabývají lze zmínit Jana Němečka a Jana Kuklíka. Společně se pokoušejí zmapovat jak celou komplexnost československého exilu, tak zároveň jeho problémy a jednotlivé události, které ho utvářely. Knihy a výzkum těchto autorů tak tvoří značný vhled do tématu a jsou proto i podstatnou částí mého výzkumu. V současnosti se pokoušejí vydat všechny zápisy jednání československé exilové vlády v Londýně, od prvních dokumentů z roku 1938, až do konce války. V neposlední řadě je třeba zmínit Eduarda Táborského, který jako osobní tajemník Edvarda Beneše, již v době exilové vlády zaznamenal důležité právní a mezinárodně právní kroky prezidenta a vlády. Tyto záznamy velice napomohly tomuto výzkumu, bylo je totiž možné porovnávat s oficiálními zápisy z archivů. Mnoho z Táborského knih bylo napsáno až po válce, i když často vnikaly z válečných deníkových zápisů, je třeba k jejich pravdivosti přistupovat opatrně. Podobně tomu je s deníky samotných dějinných osobností. Jak je i z této práci často patrné, deník prezidenta Beneše je často nepřesný, mnohdy se dokonce jeho zápisy od reality dokumentů zcela liší.

Jiná je ovšem situace týkající se zahraničních odborníků na téma exilové reprezentace. V samotné Velké Británii je toto téma bráno jako velice okrajové a nevzniklo proto mnoho podstatných zahraničních studií z tohoto prostředí. Za ojedinělou lze považovat knihu britského historika Martina Davida Browna, který přednáší historii na Londýnské univerzitě. Jeho kniha je pro toto téma vhodná jako akademická příručka k Londýnským archivům a zároveň představuje jiný pohled na

zkoumané období. Brown ovšem opomíjí porovnání s dobovými československými prameny a to dělá jeho práci velice jednostrannou.

Podstatnou část této práce tvoří studium archivních pramenů. Studie je postavena zejména na dvou zkoumaných prostředích. Jedním je prostředí československé, ke kterému lze hledat materiály výhradně v Archivu ministerstva zahraničních věcí a Archivu Ústavu T. G. Masaryka v Praze, kde jsou uloženy fondy k londýnské exilové vládě a k jednotlivým jejím politikům. Tyto fondy byly zavedeny již v roce 1945, tedy ihned po návratu československé exilové vlády do vlasti. V Archivu ministerstva zahraničních věcí se vyskytují i tajné části fondu Londýnský archiv, které byly teprve nedávno zpřístupněny badatelům. Právě z nich je možné čerpat doposud neprozkoumané dokumenty, které mnohdy zaplňují doposud bílá místa československé exilové historie. Tak je tomu i v Archivu T. G. Masaryka, kde se nachází zejména fond Edvarda Beneše, ve kterém se také nacházejí některé dosud nemnoho známé dokumenty, které lze nyní porovnat s Benešovými deníkovými zápisy.

Druhým zkoumaným prostředím je pohled britské strany, ten lze najít zejména v The National Archives v Londýně, ve fondech určených spisům válečné Foreign Office. Tyto dokumenty jsou pro české badatele méně dostupné, ovšem neméně důležité. Mnohdy se sice jedná jen o originály dokumentů, jejichž opisy se nacházejí i v českých archivech, ale není tomu tak vždy. Nachází se zde také zápisky a dokumenty samotných zaměstnanců Foreign Office, a to například i přidělců pro československou exilovou vládu. To tvoří z tohoto pramene velice důležitý zdroj informací, hlavně o celkovém přístupu Velké Británie k československé vládě a jejím členům. Tyto dokumenty jsou ovšem v tomto archivu mnohdy nezpracované, někdy i systematicky a chronologicky neseřazené. Teprve po prostudování obou těchto pohledů, může být dané téma plně systematicky zpracováno.

1 Tvorba prvních exilových center

Den po okupaci zbytku Československa 16. března 1939 byl ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským zaslán telegram na všechna zahraniční diplomatická zastoupení. Obsahoval sdělení, že se jednotlivé úřady mají podřídit německé moci a zpřístupnit jí veškeré dokumenty.¹

Příkaz pod tlakem vytvořeného dokumentu ovšem neuposlechla všechna zahraniční velvyslanectví a vyslanectví. Mezi hlavními, kteří se nepodřídili rozkazu, je třeba jmenovat vyslance ve Francii Štefana Osuského, v Sovětském Svazu Zdeňka Fierlingera a v USA Vladimíra Hurbana. Proti těmto zastupitelským úřadům a jejím zaměstnancům byla ihned zahájena perzekuce. Protektorátní úřady jim zablokovaly konta a zabavily veškerý majetek, mimo jiné jim byl zastaven plat. I přes zásah se tato československá centra v zahraničí stala střediskem prvního odporu a pomáhala vytvářet prostředí pro tvorbu prvního exilu a pozdějších zahraničních armád.²

Edvard Beneš se v době vyhlášení protektorátu nacházel na území Spojených států amerických, kde jako soukromá osoba přednášel na univerzitě. V Chicagu pocítil přízeň mnoha českých a slovenských emigrantů, kterých v té době bylo na území USA zhruba jeden a půl milionu. Mnozí mu nabízeli finanční pomoc.³

Dne 21. března 1939 zaslal Beneš dopis členovi Československého národního výboru Hubertu Ripkovi do Paříže, kde je rozpracována zahraniční exilová struktura a Beneš zde sepsal i úkoly pro zastupitelské úřady, které nebyly v rukou protektorátní vlády.⁴ Na Benešův příkaz byl 16. dubna v Londýně Janem Masarykem ustanoven Československý výbor a Masaryk se stal jeho předsedou. Tato organizace sdružovala různé československé skupiny a organizace ve Velké Británii a po příjezdu Beneše do Londýna se spolu s Národním výborem ve Francii stala hlavním sídlem politického exilového působení.⁵ I tak nebyly úřady ve Velké Británii i ve Francii Benešovým příjezdem do Londýna právě nadšeny. V dopise britského diplomata Franka Robertse se o jeho působení v Anglii přímo píše: „*Informujte Lisického ústně, že není námitek proti usazení dr. Beneše v Anglii, ale že my přirozeně předpokládáme, že se vyhne takovým aktivitám, které by mohly vzbudit kritiku zde nebo v zahraničí.*“⁶ Největším odpůrcem

---

¹ NĚMEČEK, J., *Soumrak a úsvit československé diplomacie*, Praha 2008, s. 25.

² Tamtéž, s. 34.

³ BROWN, M. D., *Jak se jedná s demokraty: britské ministerstvo zahraničí a československá emigrace ve Velké Británii, 1939–1945*, Londýn 2006, s. 51.

⁴ Tamtéž.

⁵ NĚMEČEK, s. 91.

⁶ Tamtéž, s. 65.

těchto snah byla zejména Francie, která tlačila i na britské úřady v otázce Benešova úsilí o vytváření exilového centra. Beneš tyto snahy mnohokrát popřel. Také britská vláda si již v této době uvědomovala důležitost jeho osoby a i přes výhrady k němu ho brala jako jednoho z nejschopnějších možných hlav exilového centra. Mimo jiné potřebovala zpravodajské informace z Československa a někoho, kdo má napojení na zdejší, stále ještě loajální, úředníky a zpravodajce.⁷ V Benešovi nepřátelsky naladěné Francii zastával stále hlavní slovo zahraniční reprezentace vyslanec Štefan Osuský, ideový nepřítel Beneše. Nebyl tak hlasitým bojovníkem za odznamenání Mnichovské dohody a zaujímal v této otázce spíše diplomatickou pozici, za což byl později mnohokrát kritizován. On sám poukazoval na to, že se nemohl vyjadřovat v této otázce agresivněji zejména kvůli naladění pomnichovské francouzské politické reprezentace, ke které měl znatelně blíže než Beneš. Měl tak možnost rozhodovat o věcech, o kterých Beneš rozhodnout nemohl a i to byl jeden z důvodů jejich mnohých rozepří.⁸

---

⁷ BROWN, *Jak se jedná s demokraty*, s. 70–71.

⁸ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Proti Benešovi!*, Praha 2004, s. 23–24.

2 Uznání Československé exilové prozatímní vlády

Na úplném počátku stál ČSNV (Československý národní výbor), který v začátcích neměl možnost sám ustanovit exilovou vládu, zejména z důvodu neochoty Francie a Velké Británie, rozporu v rámci emigrace a respektování dopadu Mnichovské konference. Beneš původně plánoval vytvoření exilové vládní koncepce podle vzoru polské exilové vlády. To zahrnovalo zejména tři aktéry: prezidenta republiky, exilovou vládu a vytvoření Národní rady.⁹

První ucelený návrh představil Beneš 26. dubna 1940 britskému Foreign Office v memorandu s názvem *O dnešním stavu akce pro osvobození Československa*.¹⁰ Ihned po jeho přednesení Foreign Office vzneslo požadavky. Prvním bylo řešení československé hranice, která po Mnichovské dohodě zůstávala stále neřešena. Dalším požadavkem bylo zanést do tohoto řešení i otázku československých Němců, vedených zejména osobou sudetoněmeckých sociálních demokratů Wenzelem Jakschem. K důležitým bodům ze strany Britů byla také dohoda českého a slovenského exilového proudu, zde zejména zastupovaných Milanem Hodžou a Edvardem Benešem.¹¹ Beneš se po těchto podmínkách pokusil o vytvoření Národní rady, do které přizval i československé Němce v exilu.¹²

Situace se velice významně změnila po napadení Francie a její vojenské porážce v červnu 1940. Beneš ovšem přišel s novou strategií jak bojovat za uznání exilové vlády. Spojil totiž snahu o evakuaci československých vojáků ve Francii s požadavkem uznání politické reprezentace. K uznání prozatímního vládního zřízení došlo výměnou dopisů mezi Benešem a státním sekretářem pro zahraniční vztahy lordem Halifaxem z 21. července 1940.¹³

Například v dopisu ministru války Edenovi z 18. června, ve kterém Beneš žádal o pomoc s evakuací československé divize a letců ve Francii v Montpellier, se snažil alespoň navenek přesvědčovat britské úřady o exilové jednotnosti. Popisoval plnou shodu s jeho kolegy ve Francii. Zde je ale už vidět určitý problém v jejich komunikaci, když žádal Edena o kontaktování generála Ingra, se kterým neměl v té době přímý

---

⁹ *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/1, Praha 2002, dok. č. 230, s. 470–478.

¹⁰ Rozhovor s A. Cadoganem. The National Archives (dále jen TNA), London, Foreign Office (dále jen FO) 371/24288, C 6283/2/12.

¹¹ Tamtéž.

¹² KUKLÍK, J., *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha 1996, s. 68.

¹³ Czecho-Slovakia, Papers regarding the recognition of a Czecho-Slovak Provisional Government, June-July 1940. TNA, London, FO 371/ 24289, C 7646/2/12.

kontakt. Důležitost tohoto kroku, tedy záchranu československého armádního sboru ve Francii, viděl zejména v politických dopadech daného rozhodnutí, které mohlo potvrdit legitimitu jeho exilového politického vedení.¹⁴ Další možnou ukázkou nejednotnosti exilových center mohl být také telegram velvyslanci V. Hurbanovi v USA z 20. června, ve kterém ho Beneš žádal o možnou americkou pomoc s evakuací armádního sboru a civilistů z Francie. Uvádí zde doslova: „*Žádost Národního výboru na Vás jsem neznal a vyvolána asi velkým chaosem v Bordeaux.*“¹⁵

Některé další problémy ale stále přetrvávaly. Zejména vyvstávaly otázky ohledně budoucích československých hranic. To byla záležitost, která se řešila v průběhu celé války. Dalším velkým sporným bodem bylo, že britské úřady neuznávaly plnou právní kontinuitu nově ustavené prozatímní vlády s původní československou. Tyto problémy byly nastoleny hned 23. července 1940 na prvním zasedání vlády. Bylo vydáno i prohlášení o nutnosti řešení otázky českého zlatu uloženého v Bank of England, které v rámci neuznané kontinuity nemohly české exilové úřady využívat.¹⁶

Dalším problémem byl samotný statut vlády, kvůli kterému jí – na rozdíl od ostatních exilových vlád – nemohl být přidělen zplnomocněný velvyslanec britské vlády, ale jen diplomatický zástupce. Tím se stal Robert Bruce Lockhart, tedy člověk, který dlouhodobě podporoval snahy, jež vedly k ustavení prozatímní vlády.¹⁷

Debata se vedla i v rámci Foreign Office, a to zejména mezi Lockhartem a F. Robertsem o statusu přidělence. Roberts byl známým odpůrcem československého vyslanectví v Británii a nesouhlasil ani s tím, aby přidělenec získal pozici vyslance a doporučoval Lockhartovi udělit status agenta britské vlády. Nakonec byl spor ukončen tím, že přidělenci bude udělen titul British representative with the Czech-Slovak Office Provisional Government.¹⁸ Hubert Ripka k osobě Lockharta na schůzi prozatímní vlády poznamenal: „*Zná nás, podporoval nás. Náplň jeho funkce je stejná, jako by byl jmenován velvyslancem.*“¹⁹

Problematická byla i osoba prezidenta, která byla pevně ukotvena v novém

---

¹⁴ Dopis ministru Edenovi z 18. června 1940. Archiv Ministerstva Zahraničních Věcí (dále jen AMZV), Praha, Londýnský Archiv (dále jen LA) – důvěrné, kart. 160.

¹⁵ Telegram velvyslanci V. Hurbanovi z 20. června 1940. Archiv Ústavu T.G. Masaryka (dále jen AÚTGM), Praha, Edvard Beneš (dále jen EB) –V 95, kart. 119.

¹⁶ AÚTGM, Praha, EB II, EB – V 176A, kart. 180.

¹⁷ TNA, FO 371/24289, C 8286.

¹⁸ LOCKHART, B., *The Second Exile of Edward Beneš*, in: Slavonic and East European Review 28, 2, 1949, s. 47.

¹⁹ AÚTGM, Praha, EB II, EB–V 176A, kart. 180.

prozatímním zřízení. Sám Edvard Beneš razil svou teorii, podle které byla jeho abdikace z října roku 1938 neplatná a díky právní kontinuitě je tedy stále československým prezidentem. Zdůvodňoval to zejména tím, že k abdikaci byl nezákonně donucen a jeho rozhodnutí byla ovlivněna jak domácím, tak mezinárodním nátlakem.²⁰ Tato skutečnost přitom byla velice důležitá, protože funkce právoplatného exilového prezidenta dovozovala exilovým úřadům nařizovat nástup do vojenských struktur občanům Československa v exilu, takto vláda tuto možnost neměla.²¹

Tohoto omezeného postavení prezidenta a vlády využívala také protibenešovská opozice, zejména pak Štefan Osuský. Spolu s Františkem Schwarzem a Karlem Locherem si často stěžovali na britském Foreign Office na Benešův postup a napadali jeho legitimitu jako vůdce československého exilu.²² Sám Štefan Osuský Benešovu snahu o zpochybnění své abdikace nazývá ve své knize „ústavní švejkovinu.“²³

Dále zde zmiňuje i skutečnost, že Beneš, ještě jako soukromá osoba, Emilu Háchovi ke zvolení dokonce gratuloval a že i když Beneš tvrdí, že je v zahraničí brán jako hlava odboje, je tomu ve skutečnosti jinak. Je třeba poznamenat, že minimálně na Slovensku tomu tak bylo, jak i sám Osuský uvádí.²⁴ Beneš v dopise Háchovi doslova psal: „*Pane prezidente, vím dobře, jak těžké úkoly budete mít jako prezident republiky, a přeji proto republice i Vám, aby její dnešní Vaše volba v těchto těžkých dobách sloužila k plnému zdaru.*“²⁵

Dalším často uváděným dokumentem v debatě o právní platnosti abdikace je i úryvek z rozhlasového projevu ihned po podání abdikace, ve kterém Beneš uvádí: „*Učinil jsem své rozhodnutí po poradě s kruhy politickými, s kruhy ústavními a s řadou činitelů ostatních svobodně a ze svého osobního přesvědčení.*“²⁶ Z výše uvedených citací je dobře patrné, že právní legitimita abdikace, a tedy i pozdější kontinuita s exilovým prezidentstvím – je poměrně diskutabilní. S jednou s významných interpretací této kauzy přišel profesor ústavního práva Václav Pavlíček. Považuje

---

²⁰ ZEMAN, Z., KLIMEK, A., *The life of Edvard Beneš 1884–1948, Czechoslovakia in Peace and War*, Oxford 1997, s. 139.

²¹ Tamtéž, s. 142.

²² KUKLÍK, J., *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945*, Praha 1998, s. 128–130.

²³ OSUSKÝ, Š., *Triedenie duchov nastalo*, Londýn 1942, s. 12.

²⁴ Tamtéž, s. 6–28.

²⁵ BENEŠ, E., *Paměti*. Praha 1948, s. 80.

²⁶ Tamtéž, s. 82.

abdikaci v září 1938 za právně platnou, ale dodává, že po britském uznání prozatímní československé vlády se prezidentské funkce fakticky znovu ujal.²⁷

Je třeba také uvést, jak se na celou situaci okolo Benešovy legality dívala britská strana. Podle zpráv z Foreign Office byl původně chápán spíše jako premiér vlády a jeho pozice exilového prezidenta byla z počátku brána velice střízlivě.²⁸ Je ovšem potřeba poznamenat, že již v této době k němu mělo být přistupováno jako k de facto exilové hlavě státu a nemělo být mezi ním a ostatními vůdci exilových vlád v Londýně žádných rozdílů co se práv a komunikace s britskými úřady týče.²⁹ Jako exilový prezident je poprvé právně uznán až 5. srpna 1942 nótou Anthonyho Edena.³⁰

Návrh nové exilové vlády měl jasně naznačovat, že se jedná o právní pokračování ČSNV v Paříži, a to bylo akcentováno i v jejím personálním zastoupení. Proto se měl francouzský Národní výbor i k jejímu vytvoření vyjádřit a podpořit ji, ale vzhledem k válečné situaci ve Francii už to nebylo možné. Celá nová vláda byla jmenována podle ústavy z roku 1920, ve které bylo jasně řečeno, že předsedu vlády a její ministry jmenuje prezident. Ten určuje i to, kdo zastoupí jaká ministerstva.³¹

Dne 21. června 1940 bylo československému přidělení ministerstva zahraničních věcí Velké Británie W. Strangovi předáno memorandum Československého národního výboru, ve kterém Beneš přednášel první návrhy budoucího exilového uspořádání. Od pozdějšího návrhu se drobně liší. Je z něj zřejmé, že se měl co nejvíce zalíbit britskému Foreign Office, kterému bylo tímto dáno za pravdu ve většině personálních otázek. Jako předseda vlády je zde uveden Jan Šrámek.³²

Dlouholetý předseda Československé strany lidové byl pro Beneše výbornou spojnicí s původním vedením ČSNV a s předmnichovskou politickou elitou. Tím, že podporoval Beneše již od počátku jeho exilového působení, si získal jeho přízeň. Veřejně ovšem nikdy nepůsobil ani proti jeho odpůrcům, a tak pomáhal Benešovi s jejich mnohdy nesnadnou komunikací. Tato právně logická volba způsobila řadu nesouhlasných reakcí zejména ze stran Benešových ideologických oponentů.³³

Od konečného návrhu vlády se liší i v osobě ministra zahraničí. V původním

---

²⁷ PAVLÍČEK, V., *O dekretch prezidenta republiky*, in: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, 1995, s. 41.

²⁸ Zápis schůzky FO z roku 1940–1944. TNA, FO 371/26394, C 2601.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ KUKLÍK, *Londýnský exil*, s. 129.

³¹ Tamtéž, s. 82.

³² Memorandum Československého národního výboru z 21. června 1940. TNA, FO 371/24289, C 7646.

³³ TÁBORSKÝ, E., *Prezidentův sekretář vypovídá díl II.*, Curych 1983, s. 285.

návrhu je zmíněn Štefan Osuský s poznámkou o jeho slovenské národnosti. Bylo to způsobeno zejména Benešovým pokusem vyhovět britské straně a ve vládě angažovat co nejvíce členů původního ČSNV. Například Jan Masaryk je zde uváděn ještě bez příslušného ministerstva. Jako podsekretář Národního výboru je uveden Paulín Tóth, který jako člen Slovenské národní strany byl ve vládě za Slovenské autonomisty. Je také třeba poznamenat, že místo v této vládě bylo nabídnuto i největšímu Benešovu oponentu Milanu Hodžovi, který jej odmítl.³⁴

Dalším bodem prohlášení je vytvoření Státní rady, která měla suplovat funkci parlamentu, tedy mít kontrolní a poradenskou pravomoc. Na vedoucí pozici byl doporučen Rudolf Bechyně, původní předseda ČSNV a významný člen předmnichovské československé vlády, také ale jeden z hlavních Benešových oponentů. Tato otázka byla dále rozvedena v dekretch prezidenta republiky. V návrhu je naznačeno i vytvoření finančního kontrolního orgánu. Vést jej měl bývalý manažer Pražské národní banky J. Malík, který už byl v tomto období v londýnském exilu.³⁵ Nakonec k vytvoření tohoto orgánu v roce 1940 nedošlo, jeho funkci nahradil v roce 1941 Nejvyšší kontrolní úřad, v jehož čele stanul člen exilové vlády J. Bečko.³⁶

V dopise lordu Halifaxovi z 9. července 1940 je možné nahlédnout do Benešova již propracovanějšího a komplexnějšího návrhu, ve kterém popisoval situaci ohledně vojenské evakuace československého kontingentu z Francie a navrhoval jednotlivé členy vlády. Dokument s názvem *The Constitution of the Czechoslovak Government* je tak prvním oficiálním dokumentem představujícím britskému Foreign Office konečné návrhy nové vlády, odkazuje se v něm i na původní memorandum ČSNV z 20. června 1940 a mnohé věci zde opakuje.³⁷ Beneš v tomto dopise dále popisoval politickou a personální kontinuitu s výborem ve Francii a důležitost vytvoření provizorní státní struktury v exilu. Jméno Jana Masaryka je zde již zmiňováno v pozici ministra zahraničních věcí a došlo i k dalším drobným personálním změnám oproti prvnímu návrhu. Administrativní roli vlády a prezidenta zajišťovala Kancelář prezidenta republiky. Byl to první orgán vzniklý z původního londýnského zastoupení ČSNV. Civilní kancelář vedl Jaromír Smutný a její vojenskou část gen. Antonín Hasal-Nižborský.³⁸

---

³⁴ Seznam členů vlády a jejich funkcí. TNA, FO 371/24289, C 7646.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Dopis lordu Halifaxovi z 9. července 1940. TNA, T 236, 1838.

³⁷ *The Constitution of the Czechoslovak Government*. TNA, FO 371/ 24289, C 7646/2/12.

³⁸ KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 134.

Podle britských úřadů ale Beneš i v tomto návrhu vynechal některé důležité otázky. Zejména je zmiňována absence Milana Hodži, kterou si Foreign Office podmiňovalo uznání vlády. Britský přidělenec Roberts to popisoval jako jasné Benešovo selhání. Hodža podle něj věděl, že když bude v tomto návrhu absentovat, nedojde k jeho uznání, a proto místo ve vládě odmítl. Britské úřady ovšem pozitivně reagují na přítomnost dalších jmen, například Štefana Osuského. Britská strana nadále viděla nedostatek i v uznání právní kontinuity. Jak Roberts uvádí, v Londýně stále ještě existovalo Vyslanectví ČSR a vyvstávala tak i otázka v případě nároků na československé měnové zlato. Toto byly hlavní důvody, proč Roberts navrhoval tento Benešův podklad odmítnout.³⁹

Doporučuje informovat Beneše o nutnosti spolupráce a dalších dohod s exilovými politiky. Zároveň tu také byla nastolena otázka dosud nevyřešeného problému zastoupení německé menšiny. Proti návrhu se objevily rovněž argumenty polské exilové vlády a maďarského zastoupení, které bylo zapotřebí prodiskutovat. Posledním bodem byla právní jurisdikce týkající se československé exilové armády a občanů československé národnosti na území Velké Británie. Tato otázka měla být po koordinaci s Foreign Office řešena se všemi exilovými vládami v Británii.⁴⁰

Oficiální nótou zaslanou Benešovi s těmito podklady byl dopis lorda Halifaxe z 18. července 1940 shrnující všechny požadavky. Tento dopis tedy nebyl čistým uznáním provizorní exilové vlády, v což doufal Beneš, ale spíše shrnutím hlavních problémů, které mu ještě brání. Hlavně zdůrazňoval tři body, které britská vláda a lord Halifax chtěli v tomto dopise dát najevo. Uznání prozatímní vlády nijak neznamená uznání jakýkoliv československých hranic v čase budoucím a ani nedává legitimitu o těchto změnách a ustanoveních s britskou vládou jednat. Dalším bodem byla nejasnost právní kontinuity s předmnichovskou vládou v Československu, kterou si britská strana nebyla zatím jistá. Tato otázka znamenala i jednání ohledně dříve zmiňovaného zlata uloženého v Bank of England. Posledním bodem byla práva nad československými občany v Anglii. Halifax zde doslova psal: „*Je zde několik bodů, které je třeba dořešit, například, je zde otázka právní jurisdikce nad Česko-Slovenskými armádními sbory a československými občany v Británii.*“⁴¹

Velkým problémem byla i pozice prezidenta exilové vlády, o kterém se Halifax

---

³⁹ Záznam F. Robertse k Benešově návrhu. TNA, FO 371/24289, C 7646

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Dopis Lorda Halifaxe z 18. července 1940. TNA, FO 417/42, Confidential Prints.

ve svém dopise nezmiňuje, a do budoucna to způsobilo mnohé administrativní i faktické potíže pro E. Beneše. Po tomto dopise shrnujícím výhrady britské vlády byl zástupce návrhu pozván osobně jej prodiskutovat.⁴²

K setkání s britským státním podtajemníkem Foreign Office W. Strangem došlo hned 19. července. Ten měl již jednotlivé připomínky připravené v bodech. Ze schůzky se nám dochoval stenografický zápis obou jednajících stran a můžeme tedy porovnat jednotlivé názory Beneše a britské vlády. Ihned v počátku Beneš píše o dohodě s Lockhartem, že v dalším zvláštním a již pouze krátkém dopise oficiálně požádá o uznání na základě jejich předchozí rozmluvy. Hlavní věc, kterou Stang na setkání připomenul, byla zejména otázka nemožnosti garance podoby poválečných československých hranic a distance od současné diskuze k tomto tématu. Beneš k tomu poznamenal, že chápe otázku hranic jako zatím neurčitelnou, ale ihned doplňuje, že tím hlavně myslel nebrat v potaz mnichovská ujednání, s čímž Strang souhlasil a tento bod tím považoval za uzavřený. Další projednávanou problematikou byla právní kontinuita s prozatímní vládou, ke které se Strange vyjádřil podle Beneše takto: „*Ve věci kontinuity republiky sám mi vykládal jejich formulí. Že to neznamená, že stanovisko naše odmítají. Že zatím chce říct, že to naše nutně nepřijímají, ale nevylučují je vůbec. Nechávají to krátce budoucí diskusi.*“⁴³

I přes britské výhrady ale bylo Benešovi řečeno, že tyto věci se mohou dojednat až po uznání a jeho jako takovému nebrání. Strang k tomu dále uvedl, že britská vláda zadá vytvoření studie o problému právní kontinuity prozatímní vlády, tak jako tomu bylo i u dalších exilových vlád sídlících na území Velké Británie. Do rozřešení bylo doporučeno Beneše nenazývat československým prezidentem, ale pouze prezidentem republiky nebo druhým prezidentem Československa – a to jak v oficiálním tak osobním či písemném kontaktu.⁴⁴

Nejvýznamnějším dokumentem je ale bezpochyby dopis lorda Halifaxe z 21. července 1940. V tomto dokumentu je již právně potvrzen vznik prozatímní československé vlády. Dále zde Halifax vyzval nově ustanovenou vládu k projednání dalších otázek a to zejména finančních a administrativních. Na toto prohlášení reagovalo několik stran. V britském parlamentu došlo k debatě, vyvolané poslancem G. Manderem, jak rezervovaně jednat s Československem ohledně otázek hranic

---

⁴² Tamtéž.

⁴³ Stenografický záznam E. Beneše o jeho rozhovoru s W. Strangem. AÚTGM, EB II, EB-L 99, kart. 337.

⁴⁴ TNA, FO 371/24289, C 7646.

v Evropě. Vystala i otázka postavení prozatímní vlády mezi dalšími exilovými vládami, a to zejména polské.⁴⁵

Zodpovězena byla nakonec samotným ministerským předsedou. Naznačil, že v dílčích jednáních mezi vládami v Londýně může dojít k malým formálním odlišnostem, ale v principu v jejich právech a postavení rozdílu není.⁴⁶ Toto komuniké bylo následně předáno i úřadu pro správu dominií a jím následně rozesláno do Kanady, Austrálie, Nového Zélandu a Jihoafrické unie.⁴⁷

Druhou reakcí byl dopis maďarského ministra zahraničních věcí Ištvána Csákyho britské vládě z 1. září, ve kterém vyjádřil protest proti uznání československé prozatímní vlády. Na to odpověděla maďarská exilová vláda, že s uznáním souhlasí a že ji zamítavé stanovisko maďarské vlády mrzí.⁴⁸ Toto byla jen jedna z mnoha ukázek složitosti vyznání se v memorandech jednotlivých oficiálních a exilových vlád, která si dost často protiřečila. Dne 24. července zaslal Beneš dopis velvyslanci v USA V. Hurbanovi, kde mu sdělil kladné výsledky jednání o uznání prozatímní vlády a instruoval ho, jak dále postupovat ohledně zřízení diplomatických zastoupení nově ustanovené vlády. Tuto činnost doporučil rozvíjet zejména v Jižní Americe. Upozornil ho také na skutečnost, že nová vláda má být právní pokračovatel vlády předmnichovské a že má i takto ke svému úřadu přistupovat, což, podle něho, mohlo usnadnit i uznání vlády úřady USA. Zmiňoval se i o tom, že jeho dva slovenští oponenti Borina a Přídavka byli anglickými úřady internováni. Beneš se zde negativně zmiňoval o Hodžovi, kterému nabídl místo v Národní radě. Tvrdí, že britská vláda to vůbec nebere v potaz.⁴⁹ K zadržení dvou slovenských politiků je možné v britském archivu zjistit, že informace k jejich internaci byly poskytnuty Moravcovou zpravodajskou skupinou, která politicky stála na Benešově straně.⁵⁰ I poznámka ohledně nedůležitosti postavy Milana Hodži se zdá nevěrohodná, neboť to byli právě Britové, kdo si jeho přítomnost v nové vládě vynutili.⁵¹

Konec roku 1941 přinesl mnohé změny. Od léta 1941 probíhaly rozhovory o úplném právním uznání československé vlády. K tomu pomohlo vyhlášení války všem státům bojujícím proti Velké Británii, Spojeným státům americkým a Sovětskému

⁴⁵ Parlamentní dotaz G. Mandera z 22. 7. 1940. TNA, FO 371/24289, C 7646.

⁴⁶ AÚTGM, EB-II, 40/142, sign. XX/6, kart. 496.

⁴⁷ Dopis F. Robertse z 23. 7. 1940. TNA, FO 371/24289, C 7646.

⁴⁸ BENEŠ, E., *Šest let exilu a druhé světové války*, Praha 1946, s. 442–443.

⁴⁹ Telegram americkému velvyslanci V Hurbanovi z 24. 7. 1940. AÚTGM, Praha, EB II, EB-V 95/2, kart. 119.

⁵⁰ TNA, FO 371/24292.

⁵¹ Dopis B. Lockharta z 27. 7. 1940. TNA, FO 371/24289, C 7851.

svazu z prosince 1941. Dne 9. prosince byla tato informace poprvé veřejně sdělena v rámci českého vysílání BBC, když sám Hubert Ripka poznamenal, že každá země bojující proti Sovětskému svazu a Velké Británii nyní bojuje i s Československem. Řekl zde také, že Československo je ve válce s Německem a Maďarskem již od září 1938, a tím se tak fakticky ocitlo politicky a právně ve válečném stavu. Toto rozhodnutí v mnohém napomohlo úplnému uznání exilové vlády i oduznání Mnichovské dohody.⁵²

Dne 3. února 1941 se pak v memorandu nazvaném Mírové cíle Československé Beneš poprvé oficiálně zmínil o odsunu německé menšiny z pohraničních oblastí. Tato zpráva byla zaměřena na řešení podoby poválečných hranic a byla předána britské straně.⁵³ Pro pochopení těchto procesů, je ovšem nutno napřed definovat otázky okolo oduznání Mnichovské dohody.

---

⁵² Spisový materiál k vyhlášení válečného stavu. AMZV, LA-D, karton č. 224.

⁵³ VONDROVÁ, J., *Češi a sudetoněmecká otázka*, Praha 2002, s. 84–93.

3 Odůznání Mnichovské dohody jako cesta k plnému uznání exilové vlády

Jednou z nejdůležitějších věcí, které musela prozatímní exilová vláda řešit po svém ustavení, byla otázka odůznání Mnichovské dohody. To bylo jedním z hlavních bodů, díky kterým šlo později v budoucnosti jednat o předmnichovském uspořádání hraničního prostoru. Šlo také o jednu z hlavních překážek rozhovorů o plném uznání exilové vlády Britů a dalšími spojenci. Bylo tedy nanejvýše důležité tento sporný bod k oboustranné spokojenosti co nejdříve vyřešit.⁵⁴

O tento právní a politický problém se již od počátku prvních exilových hnutí na západě zajímalo několik osobností a jako celek i pozdější prozatímní exilová vláda v Londýně. V mnoha bodech toto téma přesahuje pouze právní záležitost. V rámci obsazení sudetských oblastí došlo totiž také k narušení hospodářské soběstačnosti státu a k přerušení obraného a dopravního systému, což mělo pro Československo dalekosáhlý dopad. S otázkou anulace dohody vyvstaly i další, například co dělat s německou menšinou v sudetských územích a poprvé se objevuje možnost odsunu obyvatel. Odůznání bylo jedním z hlavních programů Benešova zahraničního exilového působení a pro něj osobně bylo otázkou satisfakce a potvrzením jeho myšlenky obnovení Československa v předmnichovských hranicích. V rámci exilového hnutí se ale vyskytovaly na poválečné uspořádání různé názory, jednotící pro ně byla nutnost odůznání této mezinárodní úmluvy.⁵⁵

Mnichovská dohoda byla a stále je celospolečenským traumatem, a její anulace tak měla být jejím alespoň částečným odčiněním. Ve zkoumaných letech 1942 až 1943 tyto síly eskalovaly. Po válce a zejména po převratu v roce 1948, bylo s těmito fakty často ideologicky nakládáno a ačkoli došlo k právnímu anulování, nadále sloužily k politickým hrám.⁵⁶

3.1 Právní a politická hlediska odůznání Mnichovské dohody

Důležitý je také faktický obsah Mnichovské dohody. Sama dohoda není obsáhlý dokument, skládá se z textu, tří dodatečných prohlášení a jednoho dodatku, jako jediná příloha je mapa odstoupených sudetských území. Oním jediným dodatkem je smlouva mezi Velkou Británií a Německem o neutočení a o řešení všech sporných otázek

---

⁵⁴ KUKLÍK, *Londýn*, s. 109–111.

⁵⁵ KOPAL, V., *Počáteční neplatnost mnichovské dohody*. In: *Právník* 9, 1971. s. 725.

⁵⁶ KUKLÍK, *Londýn*, s. 109–113.

metodou rozhovorů. Preambule dohody obsahuje prohlášení o dohodě všech stran s odstoupením sudetoněmeckých území. Je zde i podmínka, že tohoto cíle má být dosaženo za pomoci všech níže podepsaných mocností a stran dohody.⁵⁷

K Mnichovské dohodě byl přidělen dodatek, že všechny níže podepsané mocnosti poskytnou Československu garanci nově nabytých hranic, a to včetně Německa a Itálie. Dalším dokumentem přiděleným ke smlouvě byla tři dodatečná prohlášení. Ze třetího článku dohody vyplývá složení mezinárodní komise, která měla dohlížet na dodržování úmluvy. Do tří měsíců po Mnichovské konferenci měl být také vyřešen problém polské a maďarské menšiny. Pokud by se tak do stanoveného data nestalo, mělo se konat další jednání mocností, ovšem opět bez účasti Československa. V posledním prohlášení je zmiňována pravomoc mezinárodní komise řešit všechny nastalé problémy během záboru sudetského území.⁵⁸

Mezinárodně právní platnost dohody je kromě vojenského a ekonomického hlediska jedním z možných pohledů na toto téma. Je třeba konstatovat, že mezinárodně právní systém v čase těsně před druhou světovou válkou nebyl ještě natolik rozvinutý, jako je systém nynější, již tenkrát ale existoval institut mezinárodní smlouvy, který se řídil jasnými pravidly. Ve třicátých letech se evropská diplomacie a mezinárodní systém ještě stále podřizoval zejména obyčeji, a tak toto zvykové právo nebylo mnohdy zaneseno do smluv a úmluv. Jen nejdůležitější zákony a nařízení, překračující svou důležitostí zvykové právo, byly zaneseny jako všeobecné mezinárodní právní zásady, na které se vztahoval institut mezinárodního soudu. Ten zasahoval ve sporných otázkách mezinárodního práva.⁵⁹

Existuje několik znaků, jež upravují platnost mezinárodních smluv. Prvním z nich je souhlas a vůle k dohodě všech smluvních stran. Tento bod v případě mnichovské dohody čistě právně splněn byl. Anglie, Itálie, Francie a Německo se smlouvou a jejím obsahem souhlasily. Dalším bodem, který přetrvává v mezinárodním právu dodnes, je možnost uzavření mezinárodní smlouvy pouze subjekty mezinárodního práva a tím všechny výše uvedené státy bezpochyby jsou. Každá mezinárodní dohoda musí také naplňovat jeden z hlavních bodů a tím je změna mezinárodně právních účinků v důsledku vytvořené smlouvy. Odstoupení sudetského

---

⁵⁷ *Mnichovská dohoda (29. 9. 1938)*. In: *Moderní Dějiny* [online], [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ TÁBORSKÝ, E., *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha 1946, s. 32–33.

území a posunutí hranic jej v rámci tehdejšího právního systému naplňuje. Co ovšem Mnichovská dohoda bezezbytku porušuje, je nutnost řídit se při tvorbě úmluvy mezinárodním právem, a to jak v rámci znění smlouvy, tak v podmínkách jejího přijetí. Největším právním problémem totiž byla neúčast Československa na jednáních, která se ho i právně týkala. Protože v rámci mezinárodního práva se Československo nacházelo v pozici státu zainteresovaného, bylo mezinárodně právně uznaným subjektem mezinárodního společenství, a tak k němu mělo být i právně přístupováno. V rámci tohoto systému je zajištěna rovnoprávnost mezinárodních subjektů a vůle ostatních států mu tedy nemůže být vnucena a nařízena. Tento systém mezinárodně obyčejového práva je uznáván i dnes. Největším zásahem do tohoto práva je zejména nepřizvání zainteresovaného právního subjektu, v tomto případě Československa, a neumožnění mu tak rozhodovat o změně jeho územního uspořádání na československo-německé hranici. V rámci této změny mělo právně dojít k vytvoření další smlouvy mezi Československem a Německem o územním vyrovnání, což se ovšem nestalo. Tyto státy totiž nebyly právně nadřazeny Československu, a nemohly mu tak klást podmínky.⁶⁰

Z materiálů nalezených po válce vyplývá, že Hitler pouze využil sudetoněmeckou krizi k dovršení svého plánu. Podle zápisů ze schůzí s generály byl totiž již v květnu 1937 rozhodnut o vojenském útoku na Československo. Tím lze dokázat, že tento plán byl uzavřen dlouho před vznikem sudetoněmecké krize, kterou měla mnichovská dohoda oficiálně řešit. Právně lze tedy toto Hitlerovo chování označit za protiprávní jednání jak směrem k Československu, tak zároveň směrem ke svým smluvním partnerům Velké Británii a Francii.⁶¹

Dříve než vůbec mohla exilová vláda politicky pracovat na odznamenání Mnichovské dohody, musel být jasně určen datum vyhlášení války jednotlivým jejím aktérům. K tomu došlo na konci roku 1941, poté co Sovětský svaz vyhlásil válku Německu a umožnil tak zareagovat i československému exilovému centru. Proto bylo Československo od 16. prosince oficiálně ve válečném stavu se všemi nepřáteli Velké Británie, USA a Sovětského svazu a pomalu se začalo i v rámci exilové vlády v Londýně hledat oficiální datum vyhlášení války Německu a Maďarsku.⁶²

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 41–42.

⁶¹ Tamtéž, s. 43.

⁶² KUKLÍK, *Londýn*, s. 109–111.

Podle nóty z 16. prosince 1941, je v osmém odstavci jasně charakterizováno, že napadení Německem a Maďarskem v roce 1939 byly: „*Činy válečnými a za takové jsou i dnes vládou Československou považovány.*“⁶³ Ovšem další odstavce poukazují na možný jiný výklad. Například odstavce 6 a 13 mluvily v tom smyslu, že vše co bylo započato v zářijové krizi roku 1938 bylo již způsobeno pod tlakem a v rámci rozkazu Německa a Itálie a může být tedy chápáno jako válečný akt. Navíc v odstavci 15 se hovořilo i o Maďarsku, které již v období zářijové krize mělo být politicky ovládáno příkazy z Německa a bylo již tedy v té době faktickým nepřítelem Československa.⁶⁴

Dostáváme se tedy k více možným výkladům započetí válečného stavu s Německem a Itálií, jež byly zároveň signatáři mnichovské dohody. V roce 1942 vyšla v londýnském exilu kniha s názvem „*Munich, the Vienna Arbitration and International Law*“⁶⁵ již výše citovaného právníka specializujícího se na mezinárodní právo Eduarda Táborského, který v ní porovnal zejména problém odznamenání Mnichova s Vídeňskou arbitráží s Maďarskem, jejíž otázka se v té době v Evropě také aktivně řešila. Tento uznávaný odborník již ve 40. letech razil teorii neplatnosti Mnichovské dohody od samého počátku. Zdůraznil zejména mezinárodně přijatý Briand-Kelloggův pakt, který zakazoval agresivní válku jako prostředek řešení sporů. Spolu s hledáním důkazů nátlaku na Beneše byl tak zmíněný pakt jedním z hlavních argumentačních zbraní této teorie, která došla své finální verze až v poválečných letech. Táborský k tématu zpočátku hovořil na přednáškách v Londýně pod hlavičkou Československé společnosti pro mezinárodní právo. Jeho význam je dán zejména tím, že toto stanovisko bylo používáno i československými exilovými státníky v Londýně a často se nacházelo i v Benešových memorandech týkajících se neplatnosti Mnichovské dohody.⁶⁶

V dokumentech tvořených na konci roku 1941 je jasně znatelná snaha exilové vlády využít nového stavu ve válce a ještě více potvrdit dříve proklamovaný vstup do války již v roce 1938. Nejvíce je to čitelné v memorandech zaslaných na americká a britská zastoupení v prosinci 1941, kde se často psalo o tom, že německé a maďarské chování v březnu 1939 bylo jasně vykládáno jako válečný čin a je za něj od samého počátku Československou vládou pokládán. Otázka odčinění ztrát nastalých tímto stavem byla v těchto dokumentech zatím odsunuta na dobu těsně po

---

⁶³ Nota č. 4114/P, odstavec 8. AMZV, LA-D, karton č. 224.

⁶⁴ Nota č. 4114/P, odstavce 6, 13, 15. AMZV, LA-D, karton č. 224.

⁶⁵ Tato kniha vyšla v roce 1942 v Londýně ve vydavatelství Czechoslovak Yearbook of International Law.

⁶⁶ KUKLÍK, *Londýn*, s. 111–114.

skončení válečného stavu.⁶⁷

S dalším jednáním o reparacích a náhradách jak majetkových, tak územních se tak čekalo zejména na válečný vývoj. Dne 7. února 1942 zaslal Paul Nichols nótu, ve které Huberta Ripku upozorňoval na některé výhrady vůči českému stanovisku s vyhlášením válečného stavu, a to zejména na věci týkající se britského postoje k budoucímu poválečnému uspořádání Československa, ke kterému se Velká Británie zatím nechtěla oficiálně vyjadřovat. Mnohé výhrady byly fakticky shodné s výhradami z procesu o uznání exilové vlády a tak i nadále znesnadňovaly exilovou situaci vlády.⁶⁸

Nejdůležitějším bodem jednání s britskými úřady o tématu odzúrnění Mnichovské dohody tak i nadále zůstala zejména otázka stanovení data vyhlášení válečného stavu Německu a Maďarsku. Bylo třeba to udělat tak, aby v rozmezí tohoto data byla jak Mnichovská dohoda, tak události v roce 1939 a vznik protektorátu. Nad touto otázkou se tak sešla velká řada odborníků exilové vlády, Kancelář prezidenta a celá řada jeho poradců.⁶⁹

Tyto snahy se projeví zejména v roce 1943, kdy došlo k vydání návrhu memoranda z řad exilového ministerstva zahraničí, které bylo sepsáno jako odpověď na britský dotaz z počátku roku 1943. V něm se britská vláda snažila zjistit stanovisko československého exilového zastoupení k otázce data započetí války s Německem a Maďarskem. V návrhu memoranda bylo navrhováno dřívější datum, předcházející událostem mnichovské konference, a mělo tedy zahrnovat i návrhy Francie a Velké Británie z 19. září 1938. Jako navrhované kompromisní datum tak bylo v memorandu zmíněno 17. září, tedy den, kdy členové sudetoněmecké strany uprchli do Německa a začali odtamtud organizovat ozbrojené výpady vůči československému četnictvu a polici na hranicích. Tato akce tak byla považována za jasný znak útočného činu proti republice.⁷⁰ Ze strany Maďarska se jednalo zejména o napadení československé ozbrojené roty strážící slovensko-maďarskou hranici dne 7. října 1938 a o pozdější obsazení části Slovenska dne 10. října 1938.⁷¹

V závěru je třeba podotknout, že existovaly i další uváděné důvody neplatnosti Mnichovské smlouvy. Například Beneš často uváděl skutečnost, že k přijetí dohody došlo v protiústavním pořádku. V době přijetí Mnichovské dohody totiž stále platila

---

⁶⁷ Dokumenty a memoranda. AMZV, LA–D, karton č. 224.

⁶⁸ Britská nóta P. Nicholse o postoji FO. AMZV, LA–D, nóty č. 4114/41.

⁶⁹ KUKLÍK, *Londýn*, s. 115–116.

⁷⁰ Návrh a pozdější plné znění memoranda ministerstva zahraničních věcí ze dne 3. 2. 1943. AMZV, LA–D, karton č. 224.

⁷¹ Tamtéž, karton č. 224/5

ústava z roku 1920, kde se praví, že k přijetí takového rozhodnutí je třeba souhlas Národního shromáždění a ustanovení nového ústavního zákona. V plném znění je zde uvedeno: „*Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem.*“⁷²

Tento bod byl mnoha odborníky, včetně odborníka exilové vlády Eduarda Táborského, kritizován jako nejasný a neobhajitelný argument. Sám Táborský totiž připomněl, že nesouhlas všech státních stran tvoří smlouvu jen částečně neplatnou a tento argument tedy nemůže být platným pro negaci celé smlouvy a její účinnosti. Jako jiný případ označil Táborský neplatnost dohody z důvodu porušení podmínek samotnými signatáři, když nedodrželi jednu z jejich hlavních podmínek, tedy garantování československých hranic, i když československá strana své úvazky splnila.⁷³

3.2 Úplné uznání londýnské exilové vlády vládami USA a SSSR

Benešově vládě situaci stále velice znesnadňovala otázka neúplného uznání. Zůstávala již od dob memoranda z 1. července 1941 na zamrzlém bodě a Britové kladli další podmínky svázané s jejím finálním uznáním. Snahy Beneše a jeho vládních expertů se tak posunuly jinam a začaly se hledat možnosti uznání u jiných spojenců, zejména Sovětského svazu a Spojených států amerických. Ačkoliv tyto snahy začaly v roce 1941, k jejich dovršení došlo 26. října 1942.⁷⁴

K velké změně ve vnímání otázky plného uznání československé exilové vlády došlo zejména po napadení Sovětského svazu Německem 22. června 1941. Do té doby představoval Sovětský svaz v této otázce nemyslitelného spojence, kvůli paktu Molotov-Ribbentrop byly jeho reakce na uznání československé exilové vlády zamítavé a nepřátelské. To vše se změnilo po jeho napadení Německem. Beneš v této situaci viděl jedinečnou možnost. Ještě rychleji ovšem zareagoval Sovětský svaz. V červenci oslovil Beneše velvyslanec v Moskvě Ivan Majskij s návrhem smlouvy, která měla obsahovat uznání exilové československé vlády v Londýně jako jediné vedení Československa v exilu a Beneše jako právoplatného exilového prezidenta. Druhou částí dohody pak byla možnost vytváření československých jednotek v Sovětském

---

⁷² Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. In: Parlament České republiky [online], [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁷³ TÁBORSKÝ, *Naše věc*, s. 34–47.

⁷⁴ Tamtéž.

svazu. Beneš proto požádal Majského o upřesnění sovětského návrhu a o návrh smlouvy.⁷⁵

Exilové zastoupení měla ale vláda v Londýně a s Londýnem také jako s prvním o uznání jednala. Beneš tedy o schůzce informoval i Bruce Lockharta, zástupce britské strany a požádal ho, aby situaci projednal i na Foreign Office. Ten stav zneklidnil a upozornil na nutnost zůstat se sovětským a případně americkým stanoviskem ve shodě. Anthony Eden proto předal zprávu i americkým úřadům a společně s Ministerstvem pro britská dominia se situaci pokusili řešit.⁷⁶

Sověti byli ovšem rychlejší a již 16. července 1941 zaslal Majskij Benešovi návrh smlouvy o úplném uznání československé londýnské vlády a jeho jako právoplatného československého prezidenta. K návrhu byl přiložen i dopis, ve kterém Majskij píše, že po projednání exilovou vládou a přijetí smlouvy ji může ihned podepsat.⁷⁷ Britové se o tomto jednání dozvěděli a snažili se co nejrychleji zareagovat. Výsledek přišel již 18. června, kdy byl Beneš vládou Velké Británie právně uznán za hlavu státu a exilová vláda za právoplatné vedení Československa v exilu.⁷⁸

---

⁷⁵ Zápis o schůzce Majského a Beneše. AMZV, LA–D, karton č. 114

⁷⁶ Dopis Bruce Lockharta Britské FO z 9. 7. 1941. LNA, FO 371/26394.

⁷⁷ Dopis a návrh smlouvy I. Majského z 16. 7. 1941. AMZV, LA–D, karton č. 114.

⁷⁸ TÁBORSKÝ, *Naše věc*, s. 52.

4 Dekrety prezidenta republiky a jejich vznik

V často zjednodušujícím pojetí jsou také nazývány Benešovými dekrety. Toto pojetí je ovšem velmi nesprávné a záměrně zjednodušující. Ihned v roce 1945 bylo vydáno zhruba 100 dekretů, které měly platnost ústavního zákona. Mezi nimi bylo i šest dekretů pocházejících z válečného období, které v době londýnské exilové vlády vycházely v tzv. Úředním věstníku československém. Proces jejich faktického vzniku lze zařadit do let ustanovení československé exilové reprezentace a jejich platnost a účinnost nelze tedy zasazovat pouze do doby poválečné. Byly to také dekrety vzniklé v období londýnského působení, které spoluvytvářely a formovaly politický systém Československé exilové vlády. Jejich pevné ukotvení v hierarchii prozatímního vedení státu je pro toto téma potřebné vysvětlit. Během roků 1942 a 1943 byla situace kolem dekretů ještě více vyostřena a jejich systém ujasňován. Tomu bude věnována tato kapitola.⁷⁹

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, při utváření zahraniční reprezentace v Londýně byla důležitá otázka rychlé reakce na britské podmínky a připomínky. V ještě pevně neustanovené vládní struktuře nebylo možné rychle a účinně reagovat na vzniklé situace. Musíme se dotknout i období před počátkem roku 1942, zejména proto, že původní nápad a realizace dekretů pochází z doby pomnichovské druhé republiky, na jejíž zákonodárství se nyní budeme muset blíže zaměřit.⁸⁰

Druhá republika zásadně proměnila politický a právní systém země a velice často zacházela za, v té době stále ještě platnou, ústavu z roku 1920. První velkou změnou bylo faktické rozložení systému parlamentního demokratického systému. Došlo zejména k zjednodušení byrokracie a celkově politického systému, který, jak ze zahraničních, tak vnitrostátních důvodů, potřeboval zejména pružně reagovat. Došlo proto k vytvoření pouhých dvou stran, kdy vládní stranu Národní jednoty vedl agrárník Rudolf Beran a jí loajální opozici Národní stranu práce sociální demokrat Antonín Hampl. Z dosavadního politického systému tak bylo zcela vyřazeno soutěžení politických stran a fakticky přestala existovat funkční opozice, která by oponovala aktuálnímu státnímu vedení a vládnoucí straně. Další velkou a zásadní změnou bylo hraniční uspořádání zcela se lišící od původního státu. V období pomnichovské krize

---

⁷⁹ JECH, K., KAPLAN, K., *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, Praha 2002, s. 146–230.

⁸⁰ KUKLÍK, *Londýn*, s. 41–44.

se totiž na Slovensku dostávají k moci autonomisté a vztah Česka a Slovenska se v důsledku toho zcela státoprávně proměňuje.⁸¹

Po Žilinské dohodě, kde Hlinkova Slovenská ľudová strana požadovala faktickou autonomii Slovenska a i slovenský státoprávní řád pod vedením již pouze jedné – vše zahrnující Tisovy vlády – postupně vedl k přijetí zákona o autonomii Slovenskej krajiny 22. listopadu 1938. Slovensko získalo novou vlastní autonomní vládu a zemský sněm, který měl mnoho nových významných pravomocí. O dalších věcech rozhodovalo i nově ustanovené Národní shromáždění. Mělo pravomoci rozhodovat o otázkách mezinárodní politiky, národní obrany nebo v otázkách cla. V mnoha dalších podstatných otázkách však rozhodoval na Slovensku zejména Slovenský zemský sněm.⁸²

Další velkou změnou, vedoucí postupně k ještě většímu přerodu od demokratických principů k autoritativnímu systému, bylo přijetí ústavního zákona o zmocnění ke změnám ústavních listin a mimořádné moci nařizovací. Tato ústavní změna se pokoušela navázat na některé prvorepublikové zákony, například na tzv. zmocňovací zákon, ovšem absolutně převracela jeho význam. Fakticky tedy šlo jen o to, omezit moc parlamentu a naopak zvýšit pravomoci výkonné moci. To byl poslední velký krok vedoucí ke skončení systému parlamentární demokracie v Česko-Slovensku. Již v této fázi lze nalézt původ vzniku dekretů prezidenta republiky. Právě změna tohoto ústavního zákona totiž dávala pravomoc prezidentovi vydávat dekrety s účinností a mocí ústavního zákona. Mohl totiž k jednomyslnému vládnímu návrhu, kde byla potřeba přítomnost většiny členů autonomní slovenské vlády, vydat prezidentský dekret. Jediné, čeho se účinnost těchto dekretů netýkala, byla otázka rozhodování o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi. Dalším dopadem této ústavní změny byla zejména otázka vládních nařízení, vydaných v době původního zmocňovacího zákona,⁸³ ze kterých se tak automaticky staly zákony. Celá tato radikální ústavní změna, a jí nastavený nový systém, měly mít účinnost po dobu dvou let, do kdy měla být připravena nová ústava. Nová politická konstelace podstatně zvyšovala pravomoc moci výkonné ve státě a posilovala zejména pozici prezidenta.⁸⁴

---

⁸¹ Tamtéž.

⁸² *Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny z 22. listopadu 1938*. In: Parlament České republiky [online], [cit. 2016-04-9]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=299&r=1938>.

⁸³ Tedy v letech 1933 až 1936.

⁸⁴ *Ústavní zákon o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací ze dne 15. prosince 1938*. In: Parlament České republiky [online], [cit. 2016-04-9]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1448_00.htm.

Po tomto zákoně navazovaly mnohé další, které zasahovaly do práv a právního vzniku a moci politických stran. Jejich vznik a úprava moci zákonodárné, a to zejména týkající se ústavního práva, tak byla zcela změněna ve prospěch moci výkonné a postupně se z česko-slovenského zákonodárství vytrácely i poslední zbytky demokratických principů. Ústavní změny stále více začínaly připomínat autoritářské režimy, zejména tehdejší Itálii a její korporativní systém vlády. Tento proces změny v autoritářský státní systém nedošel svého úplného naplnění pouze proto, že nacisté donutili 14. března 1939 Slovensko vyhlásit Slovenskou republiku a o den později zahájili okupaci českých území.⁸⁵

Na politický systém, vzniklý ještě před těmito událostmi a před mnichovskou krizí, se v Londýně pokusila navázat exilová vláda. Původním návrhem bylo vytvořit tzv. Národní shromáždění v emigraci, což prosazovali například sociální demokraté J. Nečas a R. Bechyně. Měli v něm být zastoupeni ministři a zástupci politických stran z předmnichovského období, zejména ti, zvolení v parlamentních volbách roku 1935. Projekt byl ale absolutně nemyslitelný hned z několika důvodů. Prvním z nich byl nedostatek možných zástupců nacházejících se v exilu, dále to byl zejména politický posun myšlení po mnichovské krizi. Toto byla velice významná a často připomínaná skutečnost. Jak politici v exilu, tak lidé v domácím odboji, už nechtěli být reprezentováni předmnichovskými politiky, kteří, podle mnoha z nich, tuto krizi zavinili. Jedinou pozitivní věcí na tomto řešení tak zůstávala možnost navázání legitimacy na poslední demokratické parlamentární volby z roku 1935. Návrh byl proto zamítnut. Jak už bylo popsáno v kapitole o zřízení prvních exilových center, kdy nejvýraznějším z nich byla Státní rada, tak i ta samotná přicházela v úvahu. Z důvodu exilové nejednotnosti – a Benešova názoru o její nemožnosti reprezentace národa, mělo být nakonec přistoupeno k jinému řešení – k vytvoření tzv. Národní rady. Ale ani podle Beneše, který s návrhem přišel, neměla mít pravomoci normálně voleného parlamentu a to jak z důvodu nejednotnosti exilového zastoupení, tak také z nemožnosti obsáhnout rozvrstvení všech politických sil Československa. Na hledání schůdného exekutivního řešení se podílela zejména Kancelář prezidenta republiky. Snahy zesílily po uznání prozatímní vlády, kdy se začaly prosazovat návrhy právního poradce prezidenta dr. Eduarda Táborského.⁸⁶

---

⁸⁵ KUKLÍK, *Londýn*, s. 44–46.

⁸⁶ Tamtéž, s. 56–60.

Ze zápisů, které vznikly v rámci jednání těchto odborníků, sdružujících se již v rámci Československého národního výboru v Paříži v tzv. Souboru právních znalců, se můžeme dozvědět, jaké osobnosti k vytvoření nového ústavně právnímu systému přispěly. Jedním z nich byl například JUDr. Adolf Procházka, bývalý poslanec za lidovou stranu, profesor práva na Masarykově univerzitě v Brně nebo JUDr. Jaroslav Stránský, též právník a poslanec za národní socialisty. Je třeba ovšem poznamenat, že ani jeden z těch, kteří se úpravami ústavního systému zabývali, nebyl ústavním právníkem. Většinou šlo o odborníky na civilní procesní právo. V rámci ústavního práva mnohdy řešili jen jednotlivé případy a nikdy neměli možnost věnovat se mu komplexně. Mnozí z odborníků kolem Kanceláře prezidenta republiky byli také experti na mezinárodní právo a dlouhodobí diplomaté. Ovšem společně došli k podobnému návrhu. Legislativní moc měla být rozdělena mezi dva hlavní politické činitele – mezi exilového prezidenta republiky a prozatímní, později právoplatnou exilovou vládu.⁸⁷

Tito odborníci nadále zkoumali různé systémy zákonodárství ostatních exilových vlád, zejména polské, belgické a nizozemské. Právě prvně jmenovaná se později stala tou, která měla sloužit jako hlavní inspirace. Především E. Beneš prosazoval přijetí systému polské exilové vlády, která také umožňovala vydávat dekrety s účinností ústavního zákona. Jak bylo již zmíněno, polský systém nebyl jedinou inspirací pro takoveto rozsáhlé právní změny. Byl jím částečně i výše popsáný systém dekretů prezidenta z období druhé republiky. Tento systém měl ovšem propagandisticky velice nevhodné konotace a tak se navenek připomínala zejména pouze polská inspirace. V rámci formování systému v exilu ovšem již mnoho odborníků připomíná ústavněprávní návaznost na ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z., který povoloval změny ústavních československých zákonů a dával prezidentovi právo vydávat dekrety.⁸⁸

Podle dokumentu, který vznikl k novému systému ústavních dekretů, se tyto dva druhy lišily. První s vyšší právní důležitostí a účinností byl nazýván dekretem ústavním a byl fakticky postaven na roveň ústavnímu zákonu. Druhým typem byl tzv. běžný dekret, jehož účinnost se fakticky shodovala s běžným zákonem. Je zde ovšem i varování, že těchto dekretů má být použito jen v nezbytných případech. V důvodové zprávě je také popsáno, že dekrety přímo navazují a částečně vycházejí z ústavy z roku 1920. I když otázka dekretů v ústavě zohledněna nebyla, měly se co nejvíce podobat jejímu duchu a vyznění. Místo Národního shromáždění, které jinak fungovalo jako moc

---

⁸⁷ Dokumenty k Souboru právních znalců. AÚTGM, BA, fond 40, a j. č. VI/1/2.

⁸⁸ KUKLÍK, *Londýn*, s. 58–60.

zákonodárná, tak fungovala exilová vláda a dekrety prezidenta. Jako velice významná se ukazuje informace, že k tzv. *ratihabici*, neboli dodatečnému ústavnímu schválení dekretů, mělo dojít po ukončení války a už opět v Československu.⁸⁹

Neméně důležité je zohlednit i roli Státní rady v celém systému prezidentských dekretů. Byla ve skutečnosti jedinou částí exilového vládního systému, který neměl faktickou zákonodárnou moc a sloužil jen jako poradní orgán. Oficiálně měla i moc kontrolní a měla dohlížet na zákonodárný proces, reálně se mohla vyjádřit jen k otázkám, které jí byly zaslány prezidentem nebo vládou. Byl to prezident, kdo navrhoval a později také jmenoval členy Státní rady, mimo jiné také schvaloval jednací řád. Předseda Státní rady Rudolf Bechyně navrhoval mnohé změny týkající se kontrolní funkce vlády i prezidenta, ale ty Beneš odmítl. Státní rada byla fakticky Benešovou propagandistickou zbraní, kterou navenek ukazoval funkčnost parlamentární demokracie i v exilu. Sám často zdůrazňoval, že Státní rada je polo, či quazi parlament, který sice nebyl nikým volen, ale podporuje parlamentní demokratický systém z doby předmnichovské a i díky němu byla zdůrazňována i návaznost na tento systém v době poválečné, se kterou tehdy Beneš a vláda ještě počítali.⁹⁰

Jak z dříve představených dokumentů vyplývá, dekrety prezidenta republiky neměly zastupovat ústavní funkce parlamentární demokracie tak, jak fungovala před mnichovskou krizí. Měly být pouze jakousi dočasnou možností k flexibilnímu řešení exilové situace a pokud možno v duchu ústavy z roku 1920. Ustanovení tohoto systému trvalo fakticky celé období druhé světové války, ovšem nejdůležitější v rámci fungování exilové vlády v Londýně je zejména období do roku 1943. Do roku 1943 bylo v exilu vydáno zhruba deset dekretů a většina z nich obsahuje legislativní změny a ústavní úpravy vládního systému exilové vlády.⁹¹

4.1 Zřízení ministerstva pro Hospodářskou obnovu a jeho funkce

Ministerstvo pro Hospodářskou obnovu bylo zřízeno v rámci ministerské rady 7. listopadu 1941. Jeho aktivní činnost a práce jednotlivých výborů byla zahájena až na počátku roku 1942 právě díky použití dekretu prezidenta republiky. Ihned na počátku fungování ministerstva se objevilo několik problémů, mimo jiné nejasné pole

---

⁸⁹ Důvodová zpráva k ústavnímu dekretu o prozatímním výkonu moci zákonodárné. AMZV, LA-D, karton č. 224.

⁹⁰ KUKLÍK, *Londýn.*, s. 63–67.

⁹¹ JECH, KAPLAN, *Dekrety prezidenta*, s. 235–256.

působnosti. Jeho agenda totiž zasahovala i do činnosti ministerstva financí a obchodu. Proto každé z výše zmíněných ministerstev napsalo důvodovou zprávu, kde jasně upravovalo svůj vztah k agendě ministerstva pro hospodářskou obnovu. Z těchto návrhů a rozhovorů nakonec došlo k úpravě dekretu prezidenta republiky, který se již přímo týkal kompetencí ministerstva a jeho funkci ještě více upřesňoval.⁹²

V rámci vládního nařízení z 26. června 1942 tak došlo k úpravě ministerské funkce a ke specifikaci jeho hlavních činností. Prvořadým úkolem bylo zajistit co nejdříve po skončení války efektivní zásobování, a to i v oblastech nepřístupných a špatně dosažitelných. Dalším cílem bylo zjištění válečných škod na soukromém a státním majetku po celém území Československa. Později mělo dojít k jeho ocenění a řešení případných škod několika způsoby. Jednou z možností bylo odškodnění a odčiňování, druhou určité formy rekonstrukce. Následující činností ministerstva měla být příprava rekonstrukce zemědělského hospodářství a pozemková reforma. Už tehdy se mluví také o novém systému poválečného hospodářství. V návrhu tak nalezneme odkazy na slučování velkých průmyslových odvětví a přípravu poválečného průmyslu. Ten bylo nejprve potřeba převést z vojenského na mírový s výhledem nových soustav, které měly v hospodářství a průmyslu vzniknout. Jednou z hlavních funkcí, kterou ministerstvo novým dekretem získalo, byla příprava a studium možnosti socializace průmyslu a hospodářství a již zde se setkáme s pojmy, jako zestátnění nebo příprava pozemkové reformy.⁹³

Neméně důležité jsou i informace vyplývající z 52. schůze exilové vlády, která proběhla 5. května 1942, tedy ještě před finálním vydáním nařízení z 26. června. V té se již velice aktivně řeší problém kompetencí ministerstva. Docházelo ke konfliktu zejména mezi ministrem nejvyššího účetního kontrolního úřadu Jánem Bečkem a státním ministrem Jaromírem Nečasem o kompetence ohledně agendy zemědělského hospodaření a případné pozemkové reformy. Nejasný byl původně i status nového ministerstva. Nečas se domníval, že jde pouze o koordinační ministerstvo, které bude ve finančních otázkách plně spolupracovat s ministrem financí. Už zde ale došlo k diskuzi ohledně systému združstevňování půdy. Ze zápisu schůze je možné vyčíst, že tato informace, zatím čistě jako jeden z možných návrhů budoucího systému, byla

---

⁹² Opis dopisu J. Bečky J. Nečasovi ohledně kompetencí ministerstva pro hospodářskou obnovu. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181.

⁹³ Nařízení vlády č. 11/1942 z 26. 6. 1942. JECH, KAPLAN, *Dekrety prezidenta*, s. 214.

zveřejněna v tisku a způsobila kritiku určitých odborníků oponujících tomuto systému.⁹⁴

V závěrečném prohlášení vlády pro Státní radu o rozdělení kompetencí ministerstva pro hospodářskou obnovu sepsal Nečas konečný návrh kompetencí nového ministerstva. Ministerstvu financí, které mělo asi nejbližší k politice nového ministerstva, příslušela zejména rekonstrukce monetární, finanční a otázky úvěrů, ať již státních či veřejného sektoru. Ministerstvu obchodu měla být přidělena především problematika všech nákupů, včetně nákupu a příprav průmyslových surovin. Do samotné agendy ministerstva pro hospodářskou obnovu tak nově patřily zejména otázky zásobování po válce i zjišťování válečných škod. Ovšem jejich kompenzace již spadala do agendy ministerstva financí. Dále pak se mělo ministerstvo zabývat všemi otázkami týkajícími se strukturální rekonstrukce poválečné republiky a po dlouhých diskuzích sem byla zařazena i přechodná kompetence v otázkách zemědělství, do doby, než bude resortem pověřen některý z ministrů vlády. Takto byla zpráva zaslána prezidentovi a Státní radě a později schválena.⁹⁵

---

⁹⁴ Zápis 52. schůze z 5. 5. 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

⁹⁵ Návrh J. Stránského na závěrečné prohlášení ministerské radě o rozdělení kompetencí ministerstva pro hospodářskou obnovu z 5. května 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

5 Formování exilového vojska v zahraničí

Na počátku ledna 1942 se začala v rámci exilového ministerstva národní obrany řešit otázka náboru krajanů do stále se ještě utvářející exilové československé armády. Mnoho dobrovolníků se do armády hlásilo již ve Francii, ale to byli zejména původní členové československé armády a letci. Otázkou nadále zůstávalo zapojení občanů žijících v zahraničí, například v Kanadě, USA, SSSR nebo na Dálném východě.⁹⁶

5.1 Formování bojových svazů na Dálném východě a v zemích Commonwealthu

Ve zprávě určené ministerstvu národní obrany se velitel Československé vojenské mise v Kanadě vyjadřuje zejména k otázce nutnosti povolání československé občany žijící v zahraničí a konstatuje: „*Domnívám se, že by bylo účelné, kdyby vláda vydala prohlášení, že každý Čechoslovák je mravně povinen dobrovolně se dát k dispozici československému zahraničnímu vojsku, a kdo tak neučiní, bude s ním nakládáno jako s občanem, který nesplnil v době potřeby svoji povinnost.*“⁹⁷

Na tuto informaci odpověděl ministr národní obrany armádní generál Sergěj Ingr svojí vlastní zprávou předanou jako návrh usnesení vládě z 29. ledna 1942. Doporučuje vládní usnesení, které má obsahovat povinnost československých občanů nastoupit brannou povinnost ve spojeneckých zemích. Za to jim bude garantována možnost zůstat po válce v osvobozené vlasti a v případě jejich smrti se vláda zaváže postarat se o pozůstalé a majetek. V případě neuposlechnutí, ztratí občan nárok na podporu získávanou od zastupujících úřadů a po ukončení války bude soudně stíhán.⁹⁸

V této době se vyskytla ještě jiná otázka týkající se zahraničního náboru dobrovolníků, a to otázka jurisdikce na území států bojujících pod vlajkou Velké Británie. V některých částech impéria se totiž nenacházely československé armádní mise a bylo tedy zapotřebí zařadit brance do armády britské. Patřily sem zejména země Dálného východu. Mnozí zde žijící českoslovenští občané neměli jinou možnost vstupu do spojenecké armády, než se přihlásit do služby v britských oddílech. V nótě adresované ministerstvu národní obrany se řeší zejména právní důsledky vstupu československých občanů do britských armádních sborů. První podmínkou stanovenou

---

⁹⁶ Zpráva ministerstva národní obrany a návrhy podpory náboru dobrovolníků do československé armády z 13. ledna 1942. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Zpráva gen. S. Ingra s návrhem usnesení vlády o náboru dobrovolníků do československé armády z 29. ledna 1942. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181.

v této nótě je povinnost československých příslušníků v cizině se nejprve hlásit do československé armády. Ti, kteří mají vážné důvody, nebo jim to tamní situace nedovoluje, se poté mohou přihlásit do armády britské. U těch příslušníků, kteří sami požádají o nástup do britské armády, bude o tomto povolení rozhodovat prezident případ od případu a pro toto rozhodnutí musí být závažné důvody. Jako jinou označilo v nótě ministerstvo situaci na Dálném východě a zejména v Austrálii, kde bylo z důvodu situace v lednu 1942 zapotřebí tento proces co nejvíce urychlit. Zde byla povolena výjimka, českoslovenští příslušníci se směli hlásit rovnou do australských a britských oddílů a amnestie prezidenta republiky jim měla být dodána později, aby po válce nebyli bráni jako kolaboranti.⁹⁹

Britská vláda nedlouho poté odeslala oficiální sdělení, ve kterém fakticky souhlasila s navrženým branným systémem. Jediným sporným bodem zůstalo plošné povolení vstupovat do britských armádních sborů na Dálném východě. V nótě z 6. února bylo připomenuto možné řešení, povolit vstup československým občanům do britských oddílů a řešit nastalou situaci později s pomocí prezidentských amnestií.¹⁰⁰

Dne 16. února byla k této nótě přidána ještě jedna, určená přímo generálnímu konzulovi ČSR v Sydney A. Solanskému. Je v ní žádán, aby z přihlášených branců do australské armády byla, pokud možno, vytvořena československá vojenská jednotka, která by působila v rámci armády australské.¹⁰¹

5.2 Formování jednotek v Sovětském svazu pohledem londýnské exilové vlády

Koncem léta 1942 došlo v Buzuluku, v současné Orenburské oblasti Ruské federace, k postupnému vytváření jednotek v Sovětském svazu. Situace v tomto prostoru se ale v mnohém lišila od ostatních území spojenců. Bylo zde potřeba vyřešit politickou a sociální otázku určité části utečenců z původního Československa. Zejména problematika podkarpatských Rusů a volyňských Čechů byla z počátku velmi složitá. Jak se dozvídáme ze zápisků naší exilové vlády v Londýně, situace se řešila poměrně dlouho.

Dne 8. prosince 1941 došlo k oficiálnímu potvrzení možnosti budovat na sovětském území československý armádní sbor. K tomu došlo již o 4 dny později

---

⁹⁹ Návrh nóty ministerstva zahraničních věcí, zaslaný ministerstvu národní obrany, ze dne 26. 1. 1942. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181. Opis z originálu.

¹⁰⁰ Nóta ministerstva zahraničí britské vládě z 6. 2. 1942, v rámci zápisu 46. schůze. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181.

¹⁰¹ Instrukce odeslaná generálnímu konzulovi ČSR v Sydney 16. 2. 1942. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181. Opis z originálu.

v Buzuluku v Orenburské oblasti. Na agendu londýnské vlády se v úplnosti tato otázka dostala až v březnu 1942, kdy byla v rámci pravidelného jednání vlády přednesena situační zpráva o stavu jednotek na území SSSR. V té se mimo jiné píše, že do Sovětského svazu byla zaslána britská výstroj pro vojáky momentálně se formujících československých jednotek. Dne 24. ledna 1942 se uskutečnilo jednání zástupců československé vojenské mise se sovětským generálem hlavního štábu Ivanem Vasiljevičem Panfilovem. Došlo k dohodě o vytvoření motorizované brigády o velikosti dvou praporů a je zde i dodatek, že budou-li se hlásit další muži, bude vytvořen další prapor. Výzbroj měla být dodána ruskou stranou v rámci domluveného úvěru, poskytnutého na československé válečné výdaje. Z důvodu nedostatku vozidel a motorizované techniky, která nemohla být poskytnuta z ruských zdrojů, měla být zaslána z Velké Británie a USA.¹⁰² V rámci této zprávy byla rovněž připomenuta snaha vybavit československé jednotky pokud možno jednotně pouze ruským vybavením, kterého bylo ale nedostatek. Aby bylo možné vojáky zaopatřit a poskytnout jim ubytování a všechny základní potřeby, bylo nutno uzavřít 22. ledna dohodu o půjčce. V té se SSSR zavázalo, že poskytne vládě ČSR bezúročnou půjčku 5 milionů rublů na výdaje spojené s udržení jednotek na jejím území. Její splácení mělo začít pět let po skončení války v amerických dolarech nebo ve formě dodávek zboží.¹⁰³

Součástí dohody se Sovětským svazem byla i podmínka amnestie československých příslušníků zatčených sovětskou bezpečnostní službou, jedinou výjimkou měli zůstat občané obvinění ze špionáže. Protektorátní pasy byly pokládány za neplatné a vydávaly se proto nové. Sovětské úřady dokonce získaly možnost provádět provizorní odvod československých občanů, kteří měli být později odesláni do Buzuluku před československou odvodní komisí. Měl být zajištěn i přesun jejich rodinných příslušníků a jejich obživa ministerstvem zahraničí. K československému pluku měli nadále být přiděleni dva sovětsští důstojníci, jeden pro styk se sovětským vojenským velitelstvím a druhý zastupující sovětskou tajnou bezpečnost. Nadále se jednalo i o propuštění mnoha Podkarpatorusů, kteří měli být také přiděleni k československým jednotkám.¹⁰⁴

Zpráva z počátku dubna podává informaci o fungování náboru do československých jednotek v SSSR i po jeho oficiálním zahájení v únoru 1942.

---

¹⁰² Zpráva ministerstva národní obrany ze 4. 3. 1942. Národní Archiv (dále jen NA), Praha, Londýnský archiv (dále jen LA), 61–25–1. opis.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Například ke konci března bylo odvedeno 631 nových branců, z toho 18 žen. Jako hlavní problém pomalého náboru byla uváděna zejména velká vzdálenost, nefunkčnost dopravních spojů a nedostatek vozů. Nadále je připomínán problém zadržovaných Podkarpatorusů, kterých mělo být na území SSSR až 20 000 a podle zprávy, měla být většina demokratického a pročeskoslovenského smýšlení. Na jejich propuštění se mělo nadále pracovat, jak místním velitelstvím, tak diplomaticky v rámci exilového zastoupení. Zpráva uvádí i další možné skupiny obyvatel, ve kterých by bylo možné nalézt potenciální brance. První, zhruba třítisícovou skupinou, má být židovské obyvatelstvo, jež bylo na počátku války nuceně vystěhováno na východ. Další, větší skupinu, měla tvořit politická předmnichovská a pomnichovská emigrace z Československa. Byli to jak členové strany sociálně demokratické, tak zejména komunisté, které ale zpráva dělí na několik okruhů. První je politická emigrace z poloviny dvacátých let, tzv. komuny, ze kterých však bylo v exilových jednotkách jen velice málo zástupců. Nepočetná byla v jednotce i druhá skupina, komuna kladenská a slovácká. Další podstatnou a často nekomunistickou složkou nově vznikající armády byli i zástupci volyňských Čechů, kteří po vyhnání za Ural vstupovali do nově se formující československé jednotky. V březnu jich bylo v jednotce 34 a tvořili její pevný základ. Do jednotky se dostali i někteří občané Sovětského svazu české národnosti, kteří již ale nemluvili česky, a proto byli následně, na jejich přání, přeřazeni do oddílů Rudé armády. Nejpodstatnější část jednotky tvořila tzv. Suzdalská skupina. Šlo v přepočtu o 86 osob, které tvořily morální a politické jádro jednotky. Sovětská moc je považovala za nepřátelský živel a snažila se proti nim často vystupovat. Tato skupina důrazně vystupovala proti komunistickým agitátorům v jednotce a její smýšlení bylo demokratické. Další, v počtu nepatrnou, pro formování vojska ale důležitou, byla skupina odborníků z československých závodů Škoda a dalších zejména průmyslových podniků, kteří měli většinou technické vzdělání a v jednotce měli výjimečné postavení. Z důvodu různých skupin v jednotce a častých vyhrocených situací musela být přijata nová společná pravidla pro udržení klidu. Byl vydán zákaz politických diskuzí a všichni se měli postavit za jediný společný program, kterým mělo být osvobození národa a znovuoobnovení Československa. Nadále ovšem přetrvávalo několik problémů, které později provázely celé působení exilového československého vojska na východě. Jedním z nich byl neustálý materiální nedostatek, chybělo vše, od zdravotnického

materiálu po uniformy a obuv.¹⁰⁵ Neuspokojivý stav měl být vyřešen v rámci dohody a zákona o půjčce a pronájmu s vládou USA. Ve zprávě z 10. dubna 1942 o zásilkách do SSSR je popsána i složitá cesta vyjednávání českých zástupců vlády v USA, kdy bylo o každou půjčku potřeba vyjednávat.¹⁰⁶

V dalším sdělení o stavu zahraniční armády z května se dozvídáme, že se, vzhledem k výskytu epidemiologických nákaz, velice zhoršila zdravotní situace československých vojáků v SSSR. Nemocnost zhoršoval nedostatek léčiv a velice nízké teploty vzduchu. Problém se pokusili vyřešit Poláci, kteří ale také neměli mnoho protityfových injekcí pro všechny nakažené vojáky a bylo tedy zapotřebí zaslat zásilku léčiv z Teheránu. Materiální nedostatek byl stále obrovským problémem. Československé exilové velitelství se ho pokoušelo alespoň částečně vyřešit pokusem zaslat zásoby z Iránu, kde sídlila britská posádka, což, alespoň na nějakou dobu, opravdu situaci vojáků v Rusku zlepšilo. Mnoho těch, kteří zde zemřeli během tyfové epidemie, neskonali na přímé důsledky nemoci, ale zejména vysílením z nedostatku jídla a avitaminózy. Tento stav se i díky zásilkám z Iránu podařilo stabilizovat a k dalším úmrtím v té době již nedocházelo.¹⁰⁷

Dne 26. června se konala inspekční cesta generála Ingra z Teheránu do SSSR, kde zastupoval exilovou vládu v Londýně a československé exilové vojenské vedení. Navštívil několik významných osobností a také československé vojsko v Buzuluku. Prvním byl politik Andrej Vyšinský, zastupující lidový komisař pro zahraniční věci Sovětského svazu. Kromě běžné agendy projednal generál Indra také otázku stále ještě nepropuštěných Podkarpatorusů. V Buzuluku si prohlédl tábor československé vojenské jednotky a předal poselství prezidenta Beneše vojákům. V rámci této inspekční cesty se Ingr vydal i do Moskvy na setkání s generálním tajemníkem Lidového komisariátu zahraničních věcí Sovětského svazu Arkadijem Alexandrovičem Sobolevem.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Zpráva ministerstva národní obrany o nábore a stavu československé armády v SSSR z 10. 4. 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

¹⁰⁶ Zpráva ministerstva národní obrany o zásilkách do SSSR a pomoci ČSR podle zákona o půjčce a pronájmu. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

¹⁰⁷ Zpráva ministerstva národní obrany o stavu československé armády v zahraničí z 20. 5. 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

¹⁰⁸ Zpráva ministerstva národní obrany o československé zahraniční armádě z 2. 7. 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

5.3 Formování jednotek v Kanadě a USA

Československá zahraniční vojenská mise v Kanadě fungovala již od roku 1941 a zajišťovala i spolupráci a komunikaci s územím USA, kde samostatná mise zřízena nebyla. Po táhlých vyjednáváních s War Office bylo mnoho krajanů rozhodnuto raději vstoupit do armády kanadské a vyhnout se tak zdlouhavému procesu československé registrace. V kanadské armádě se tak nacházelo zhruba 2000 českých vojáků. Uplatnili se například v letectvu, ovšem vzhledem k nedostatečnému vzdělání, většinou jako letištní personál a méně kvalifikovaná vojenská služba. Argumentem, proč krajané vstupovali raději do armády kanadské než do československé, bylo také stále nevyřešené proplácení cest k náborovým posádkám. Z důvodu roztržitého krajanství v Kanadě to mnohdy byly vysoké částky a tito občané je museli mnohdy investovat ze svých peněz. Hlavní strategií londýnské vlády tak bylo zjednodušit systém náborů a přesvědčit Čechoslováky již bojující v kanadské armádě o přestupu do československých pravidelných jednotek. Kanada byla v období druhé světové války stále ještě pevně zasazena do systému britských dominií, a proto měla Velká Británie relativně velké slovo v zahraničně vojenských otázkách. Později se do procesu zapojil i sám prezident Beneš a ministr zahraničí Jan Masaryk, když se oba pokoušeli dojednat podmínky s kanadským vysokým komisařem, ovšem bez valného úspěchu. Kanada nakonec přistoupila na systém, kdy každý se může svobodně rozhodnout o přestupu z kanadských jednotek, pokud ho pustí velitel jednotky. I za těchto podmínek mnoho krajanů zůstávalo v kanadské armádě a nechtělo přestoupit do jednotek budovaných za mořem. Vysoký komisař pro Kanadu nakonec povolil příjezd vojenské mise, která měla celou záležitost odvodů koordinovat. Upozornil ale na to, že všechny náklady bude hradit War Office, případně československá vláda v exilu a došlo i k zamítnutí československé žádosti o úvěr od kanadské banky.¹⁰⁹

Jednoduše řešitelná nebyla ani otázka výcviku. Velká Británie a její War Office chtělo co nejvíce snížit náklady na výcvik, proto plánovalo vycvičit vojáky až na svém území v k tomu již uzpůsobených pracovištích. To ovšem nakonec i z důvodu časové náročnosti nebylo zcela možné a bylo tak nutné část výcviku uskutečnit v Kanadě. Dalším problémem, který vyvstal až později, byl i transport odvedenců na území Velké Británie. Příkladem může být polská mise, která byla v rámci počtu branců velkým neúspěchem. Skoro devadesáticenné polské misi se podařilo sehnat necelý jeden tisíc

---

¹⁰⁹ Vyhlídka náboru v Kanadě, zpráva ministerstva národní obrany ze 4. března 1942. NA, LA, 61-25-1. opis.

branců a i díky tomu polská exilová vláda nakonec náborů v USA a Kanadě zastavila a přesunula svou misi do Velké Británie.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Zpráva ministerstva národní obrany o stavu československé armády v zahraničí z 20. 5. 1942. AÚTGM, EB-II, V 176b, kart. 181.

6 Návrhy československo-polské konfederace

Jedním z nejvýznamnějších projektů londýnské exilové vlády byly bezpochyby plány na vytvoření československo-polské konfederace. Tento projekt, který se z počátku zdál jako velice možný a proveditelný, se postupem války čím dál více vytrácel, až se v roce 1943 podpisem Československo-sovětské smlouvy ztratil úplně. V této kapitole představím vývoj těchto plánů a popíšu zejména vztahy československé a polské exilové reprezentace, které byly pro úspěch těchto plánů klíčové.¹¹¹

6.1 Vztahy československé a polské politické reprezentace v době vzrůstající válečné krize

Vztahy československé a polské politické reprezentace nebyly od poloviny třicátých let jednoduché, ať již byl na československém vyslaneckém postu Václav Girsas,¹¹² nebo jeho pozdější nástupce Juraj Slávik. V Polsku byl, v tomto pro oba státy krizovém období, ministrem zahraničí Józef Beck, který byl velice nakloněn možné spolupráci s Německem a netajil se svými protičeskoslovenskými postoji.¹¹³

To mimo jiné popisoval i Slávik ve svém memorandu pro prezidenta Beneše z 20. dubna 1938. Konstatoval, že i přes velice vstřícný postoj Československa, se Beck staví k zlepšení vzájemných mezinárodních vztahů velmi nepřátelsky a jeho útoky na Československo a jeho politiku jenom zesilují. Následně uvedl tři základní body, na kterých tuto kritiku staví. Obviňuje československou vládu z šíření komunismu a jeho propagandy na území Polska a z utlačování polské a slovenské menšiny na území státu.¹¹⁴

Tato situace dále gradovala a to zejména v září 1938, kdy si Polsko nótou již zcela nárokovalo české území Těšínska a využilo tak nepříznivé zahraničně politické situace Československa k vyřešení svých dlouhodobých hraničních sporů. Na to ovšem Beneš reagoval zcela opačným přístupem. Naznačil možnost vzájemného hraničního vypořádání a tím i zlepšení společných vztahů. Beneš tak učinil zejména ze dvou důvodů. Prvním byl hrozící útok Německa a tím pádem potřeba spojenců. Dalším byl i problém ochrany severní hranice Československa, se kterou se v bojových plánech nepočítalo zejména proto, že se očekávalo, že Polsko zůstane neutrální.¹¹⁵

¹¹¹ NĚMEČEK, J., *Od Spojenectví k roztržce*. Praha 2003, s. 7–14.

¹¹² Československým vyslancem ve Varšavě do roku 1936.

¹¹³ NĚMEČEK, J., *Od Spojenectví*, s. 8–10.

¹¹⁴ Memorandum J. Slávika pro prezidenta E. Beneše z 20. 4. 1938. AMZV, kabinet 1938, č. 1686.

¹¹⁵ Zpráva J. Slávika pro E. Beneše z 26. 8. 1938. AMZV, politické zprávy (PZ), Varšava 1938.

Na tento problém poukázal ve svém dopise Benešovi i hlavní velitel československé armády, armádní generál Ludvík Krejčí, který upozornil prezidenta na to, že v bojových plánech nejsou zahrnuty ani zálohy, které by dokázaly situaci v Těšínsku řešit. Ve zprávě nadále uvedl svůj názor, že Polsko chce využít nepříznivé politické situace Československa k napadení a obsazení hraničního území.¹¹⁶ Tento kritický vývoj vyvrcholil 30. září ultimativní nótou Polska, které požadovalo úplné stažení vojska i policie z území Těšínska a do dvaceti čtyř hodin mělo dojít k polskému obsazení tohoto teritoria. I díky této nótě československá vláda o den později kapitulovala a Těšínsko začalo být polskými jednotkami obsazováno. Nezůstalo ovšem jen u tohoto území. Polsko během října 1938 vznášelo i další územní nároky, tentokrát i na území Slovenska. Dne 25. listopadu tak došlo i k obsazení části Slovenska o rozloze zhruba 226 km² a přišlo o zhruba 4300 obyvatel.¹¹⁷

Beck si ovšem zcela neuvědomoval, jaké bude mít toto jednání následky. Na počátku roku 1939 již bylo jasné, že Německo se snaží přesvědčit Slovensko, aby co nejdříve vyhlásilo nezávislost. Právě to bylo pro Polsko neočekávané a později tragické. Beckovo přitakávání německé, vůči Polsku vstřícné politice, která se ovšem jen snažila rozmělnit a zničit středoevropská spojení, vedlo nakonec až k 14. březnu 1939, kdy byl vyhlášen samostatný Slovenský stát. To vedlo k několika krokům.¹¹⁸ Československý vyslanec ve Varšavě Slávik, přesvědčený Čechoslovák, se rozhodl opustit Polsko a emigrovat do USA. Odtud zaslal dopis, ve kterém ujišťoval, že i z exilu chce bojovat za československou myšlenku a vypořádat se se slovenskými zrádci.¹¹⁹

Po zřízení Protektorátu Čech a Moravy Poláci stále nevěděli jak na situaci zareagovat. Stát se rozhodli v počátku ignorovat a o jeho uznání neuvažovali. Polská reprezentace měla o situaci velice špatný přehled, jak svědčí i zpráva polského zástupce ministra zahraničí Jana Szembeka z 31. března 1939, kde píše o růstu československé politické emigrace do zahraničí a o opětovné rostoucí exilové moci E. Beneše, který se podle této zprávy spojuje se západním zednářstvím. I díky této informaci si můžeme udělat jasnou představu jak Polsko celou situaci vnímalo.¹²⁰

---

¹¹⁶ Dopis Ludvíka Krejčího prezidentu E. Benešovi. AMZV, telegramy došlé 1938, č. 197.

¹¹⁷ *Nástin dějin Těšínska*. Praha 1992, s. 97–100.

¹¹⁸ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 10.

¹¹⁹ Dopis J. Slávika do Prahy a Varšavské vyslanecké zastoupení ze 14. 3. 1939. AÚTGM, f. 40, telegramy došlé 1939, č. 345.

¹²⁰ Zpráva zástupce polského ministra zahraničí Jana Szembeka z 31. 3. 1939. NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 11.

Po neúspěšných pokusech navázat spojení s nově vyhlášeným Slovenským státem, které skončily podpisem smlouvy o ochraně mezi Německem a Slovenským státem, bylo Polsku čím dál více jasné, že je potřeba začít žádat záruky zejména od Velké Británie. Těch se Polsku dostalo 31. března, kdy Neville Chamberlain v britském parlamentu prohlásil garanci pomoci Polsku v případě ohrožení jeho nezávislosti.¹²¹

Zajímavý dopad to mělo na osud československých diplomatických zastoupení na území Polska, která se v případě garance Velkou Británií odmítla Polsku vzdát a vydat se tak německé správě. Nebylo tomu však stejně u všech zastoupení. Například konzuláty v Gdyni a Lvově byly předány německé správě, výzvu k předání odmítl úřad v Krakově, kde v jeho vedení nadále zůstal Vladimír Znojenský.¹²²

Další velkou česko-polskou diplomatickou akcí byla příprava přechodu československého armádního generála Lva Prchaly do Polska, ke kterému došlo 25. května 1939. Již 23. května byl přestup polskými úřady schválen a Prchalovi a jeho rodině měla být po příchodu udělena i vstupní víza. Pro polské úřady byl Prchala, díky svým propolským postojům, zajímavá a přijatelná osobnost. Dlouhodobě prosazoval česko-polské dohody, a to již před mnichovskou krizí. Prchala ihned po svém příjezdu začal poskytovat rozhovory pro polské i zahraniční novináře, ve kterých zdůrazňoval svůj nekončící boj za osvobození Československa. Prozradil také svůj úmysl zorganizovat v Polsku československou legii. To muselo být na polský rozkaz v médiích cenzurováno a bylo vyjadřováno oficiální vládní stanovisko, že Prchala přijel z osobních důvodů, a proto mu byl také udělen azyl. Ovšem v tomto období už byl Prchala zejména protibenešovsky naladěný a hodlal vytvořit svou vlastní síť domácího odboje řízenou právě z území Polska. Situace ovšem byla čím dál více nepříznivá pro vytvoření jakékoliv formy legií. Dobrovolníci hlásící se do polské armády, nebo ti kteří chtěli být součástí legií, byli posíláni do cizinecké legie do Francie a polská vláda, která si neuvědomovala hrozící konflikt s Německem, se tak zbavovala přílišné pozornosti. Ovšem jak se situace zhoršovala a polsko-německé diplomatické vztahy vyostřovaly, Prchalova iniciativa přišla polské vládě vhod a využila ji.¹²³

Další významnou událostí, utvářející budoucí vztahy mezi exilovými

---

¹²¹ CHURCHILL, W. S., *Druhá světová válka díl.I.* Praha 1992, s. 310-311.

¹²² NĚMEČEK, J., *15. březen 1939 a čs. zastupitelské úřady v Polsku*, In: *Historie a vojenství* 6, 1994, s. 22-41.

¹²³ *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940.* Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/1, Praha 2002, dok. č. 50, s. 137-140.

zastoupeními Polska a Československa, byl návrat J. Slávika z amerického exilu zpět do Varšavy, kde se stal Benešovým vyslancem. Beneš mu k této příležitosti dal následující direktivu: „*Své tradiční stanovisko k Polákům neopustíme přes všechno to, co se stalo. Půjdeme s nimi loajálně, kde jít s nimi můžeme, nebudeme jim v ničem ubližovat nebo k nim nějaké nepřátelské stanovisko zaujímat, nebudeme se z jejich pohrom těšit. Budeme si ovšem vědomi toho, že by se mohly naše zájmy zase zkrřížit a že Poláci proti tomu, co pokládají za svůj zájem, i kdyby to mělo znamenat naši záhubu, neudělají nic.*“¹²⁴ V této direktivě vidíme Benešův postoj vůči Beckově politice a i stopy pochopitelné nedůvěry. Beneš ovšem nadále pokračoval v odesílání depeší Slávikovi, ve kterých se vyjadřoval i k možnosti vytvořit zde české legie. Báł se totiž, že by mohly být využity v bojích proti Sovětskému svazu, jehož se obával. Báł se toho že Polsko zneužije Prchalovy služby a nově vytvořené jednotky v následujících bojích. Navrhoval, aby tito vojáci po započetí války přešli na frontu ruskou. Již zde můžeme pozorovat Benešův příklon k Sovětskému svazu, o kterém mimo jiné prohlašoval: „*Bez Ruska se ovšem ani příští války, ani příští mír dělat nedá, a s tím budeme počítat.*“¹²⁵

Nadále Beneš zdůrazňoval zejména dopady rozhodnutí, které bude třeba stejně dělat na domácí frontě, neboli v domácím odboji. Ovšem Beneš si také velice uvědomoval důležitost Polska a jeho vztahů s Československem po válce, často zdůrazňoval, že je třeba zapomenout staré rozepře a budovat spíše nová spojení. Věděl o problémech hraničních sporů, a to zejména v oblasti Slovenska, které chtělo mít Polsko dlouhodobě pod svojí kontrolou, ovšem byl si také vědom svojí, zatím velice nestabilní, zahraniční politické moci. Navrhl několik kroků jak vůči Polsku politicky a diplomaticky postupovat. Mělo být cíleno na společnou propagandu a zpravodajskou činnost a v neposlední řadě na tvorbu samostatných vojenských jednotek. Všechny tyto návrhy i společná řešení ale často končily na nemožnosti se dohodnout vzhledem k problematice odstoupeného Těšínska a území na Slovensku. Nadále také probíhaly spory mezi probenešovským J. Slávikem a generálem Prchalou, kterýrazil politiku často zcela opačnou.¹²⁶

Po 1. září 1939, kdy bylo napadeno Polsko, došlo k plnému uznání československých jednotek v rámci polské armády a začala se tvořit jednotka, později nazvaná československá legie, kterou už vedl generál Prchala. Jako celek ovšem do

¹²⁴ Telegram E. Beneše zaslaný J. Slávikovi dne 16. 6. 1939. AÚTGM, f. EB–L, kart. 103.

¹²⁵ NĚMEČEK, J., JANÁČEK, F., *Reality a iluze Benešovi „ruské“ politiky 1939–1945*. In: Edvard Beneš, československý a evropský politik, 1994, s. 74.

¹²⁶ Tamtéž, s. 75–80.

bojů v Polsku nezasáhla se zřetelem na materiální nepřípravenost, způsobenou pozdním začátkem zbrojení. Tyto jednotky poté emigrovali do Rumunska a do Sovětského svazu, kde tvořily pozdější základ československých jednotek v exilu.¹²⁷

6.2 První návrhy společné federace a vztahy exilových center

Polský exil se najednou vyskytl ve stejné situaci jako ten Československý a čekal na uznání západních zemí. Ovšem od problematické cesty uznání československé exilové vlády se polská v mnohém lišila. Bylo to způsobeno zejména stále platnou účinností ústavy z roku 1935, kdy za nemožnosti funkce Sejmu, může prezident jmenovat svého zástupce. Nakonec byl vybrán Władysław Raczkiewicz, původně maršálek Sejmu. Původní, nyní internovaná vláda v Rumunsku, tak podala demisi a nic již nebránilo právoplatnému fungování nové exilové reprezentace. Nejdůležitější osobností polského exilu se ovšem stal generál Sikorski, který okolo sebe vytvořil exilové centrum, podobně jako Beneš v Londýně. Ačkoli Sikorského politické směřování bylo již před pádem Polska zaměřeno proti Beckově oficiální politice, Beneš si nemohl být zcela jist jeho loajalitou. Často totiž využíval kontakty s protibenešovských exilových center a to zejména s generálem Prchalou.¹²⁸

Právě Sikorského vztahy s Benešem a exilovou vládou v Londýně odrážely i počáteční problémy jednotlivých exilových vlád. Tomu nepomáhalo ani obviňování Prchalou z kolaborace s beckovským režimem a pokusy o jeho vojenskou diskreditaci. Polská exilová reprezentace i nadále využívala špatných vztahů mezi Prchalou a Benešem a to i v době, kdy Prchala již působil v Londýně.¹²⁹ Polský schizofrenní přístup byl zpočátku způsoben zejména nejasností, s kterým exilovým centrem a představitelem navázat dlouhodobý diplomatický kontakt. Z počátku se polské exilové vládě zdál vhodnějším kandidátem Milan Hodža. Ten byl jak protibenešovsky naladěný, tak zároveň již měl kontakty s polskou exilovou vládou.¹³⁰

Polské reprezentaci také předvedl svůj návrh federativního uspořádání střední Evropy, který byl jedním z prvních návrhů na československo-polskou spolupráci. Sikorski rovněž často hájil postavení Hodži a jednal s ním ve věcích vzájemné

¹²⁷ *Od rozpadu Česko-Slovenska*, dok. č. 50, s. 137–140.

¹²⁸ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 40–45.

¹²⁹ Dopis Slávika Benešovi z 2. 2. 1941. AMZV, f. LA–D, kart. 51.

¹³⁰ Zpráva o stavu československo-polské spolupráci z 10. 12. 1940. Tamtéž.

spolupráce. Po peripetiích ohledně uznání ČSNV, které polská exilová vláda odmítala uznat, protože podle ní dostatečně nehájilo zájmy Slováků, došlo i tak k návrhům určité formy federace. Prvně zejména z polské strany, speciálně Sikorského, který již od roku 1939 bojoval za vytvoření společné federace, která by dokázala v budoucnu čelit rozpínavosti Německa a Sovětského svazu. S těmito návrhy vcelku souhlasil i Beneš, měl ovšem zásadní podmínku - tou byla úprava polsko-československých hranic. Jednal o tom také s velvyslancem Edwardem Bernardem Raczyńskim, který byl z polské strany zřejmě největším příznivcem jednání právě s Benešem, který ale nehodlal v otázkách hranic příliš ustoupit. Ještě před napadením Sovětského svazu se k němu v rozhovorech s Raczyńskim Beneš stavěl velmi rezervovaně, a to i díky vypuknutí sovětsko-finské války, ovšem ani z těchto rozhovorů nevyšla žádná podoba jasné dohody.¹³¹

Situace se částečně změnila po uznání československé exilové vlády v Londýně, kdy je Beneš již neochvějnou vedoucí postavou zahraničního odboje a mohly tak začít nové rozhovory. Během celého roku 1940 se vedly zejména o otázce budoucích hranic a jejich lepšího zajištění oproti stavu před vypuknutím války. Řešila se zejména ožehavá slovenská otázka, na kterou měl Beneš jasný názor. Největším problémem ze strany Poláků byla otázka důvěry v Benešovo prozápadní smýšlení, o kterém mnoho polských exilových osobností pochybovalo. Sikorski je jedním z těch, kteří navrhovali přistupovat k Benešovi rezervovaněji, Pokud šlo o otázky týkající se Sovětského svazu, mluvil o něm dokonce tak, že to byla jeho politika, která si přála rozvrátit Polsko po boku Ruska, které ovšem i jeho zradilo, a proto se pokouší o polsko-československé sblížení. To je možné zjistit zejména z první schůzky Sikorského s Benešem ze září 1940.¹³²

Během roku 1941 došlo zejména k vzájemným schůzkám a spolupráci v rámci armádních strategií a plánování. Beneš poté navrhl vytvoření jednotlivých výborů, které by se odborně zabývaly jednotlivými otázkami spolupráce exilových vlád. Měly být ustaveny výbory koordinační, pro běžné mezinárodní otázky, výbor pro propagandu a nakonec výbor vojenský. Tento návrh byl představen zasedání československé a polské vlády. V rámci československého zasedání nedošlo k velkým sporům, a očekávala se již pouze reakce československých občanů na území státu.¹³³

K vytvoření výborů na konci ledna skutečně došlo a jednotlivé komise začaly

---

¹³¹ *Od rozpadu Česko-Slovenska*, dok. č. 54–59, s. 145–170.

¹³² Zápis schůzky Beneše a Sikorského z 5. 8. 1940 v rámci zápisků roku 1940. TNA, f. PRM, sign. 19.

¹³³ Zasedání exilové vlády dne 17. 1. 1941. AÚTGM, f. EB–V, kart. 176a.

pracovat na společné politice, ovšem k jednotné československo-polské smlouvě to mělo ještě daleko. Schůzky a jejich koordinaci měl za československou stranu na starosti zejména Jan Masaryk. Výbory se scházely zhruba jednou za měsíc a řešily především společné vystupování exilových vlád v rámci britských požadavků.¹³⁴

6.3 Vstup sovětského svazu do války a změna sil

Po napadení Sovětského svazu Německem se situace velice změnila. Zejména postavení Beneše, jako exilového prezidenta nabylo na významnosti. Zdeněk Fierlinger byl znovu vypraven jako československý vyslanec do Moskvy. Sovětský svaz také zareagoval zcela nečekaně vstřícně vůči exilové vládě v Londýně. Tu totiž hned v červenci 1941 uznal, čímž donutil k akci i britskou vládu, která nechtěla zůstat v závěsu. To ovšem nebylo vše, došlo dokonce k návrhu československo-sovětské smlouvy, která byla také později jako úmluva přijata. Tento fakt velice otrásl vztahy polské a československé emigrace. Polská exilová vláda se obávala, že ve smlouvě bude učiněn precedent, kterého se bude muset držet i ona v nadcházející sovětsko-polské smlouvě. Ta byla také v průběhu června uzavřena. Beneš tyto snahy velice podporoval, a to zejména z důvodu možnosti utvořit československo-polskou konfederaci, která ale bude mezinárodně jištěna právě Sovětským svazem. V tomto bodě je třeba poznamenat, že ne všichni členové československé exilové vlády souhlasili s Benešovým názorem na Sovětský svaz a někteří ho také varovali - například už na konci roku 1941 ministr financí Eduard Outrata, který jednal také s polskou politickou emigrací. Dalším, o to významnějším členem vlády, který nesouhlasil s jednostranným příklonem k Sovětskému svazu, byl Jan Masaryk. Už při podpisu československo-sovětské úmluvy žádal ujištění, že nedojde k nárokování území Podkarpatské Rusi sovětskými úřady a byl velkým příznivcem vstupu Spojených států do války, aby tak vyrovnaly mezinárodní diplomatickou a geopolitickou rovnováhu mezi spojenci. O to více podporoval vznik československo-polské koalice, která měla těmto tlakům společně čelit.¹³⁵

V době podpisu sovětsko-polské dohody, kdy podobně jako v té československo-sovětské došlo k odůznání smluv zaměřených proti Polsku, se ovšem otvíraly další, palčivější otázky. Patřila sem zejména podoba polských východních hranic. Jednotlivé dohody a jednání v rámci polské exilové vlády nakonec

---

¹³⁴ Vládní agenda československo-polských výborů a jejich ustanovení. AÚTGM, f. EB-V, kart. 180

¹³⁵ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 128–133.

vedly k vládní krizi, kdy odstoupili dva ministři a odešel i československý vyslanec Jan Skalický. Personální změny po vládní krizi v polské vládě ovšem spíše nahrávaly československé vládě. Došlo totiž k výměně některých ještě beckovsky zaměřených ministrů a diplomatů. Sikorski nakonec vládní krizi zažehnal, ale výsledkem byla zcela proměněná polská exilová vláda. Se Sikorskim se Beneš na spoustě věcí dokázal dohodnout, ale polská vláda jako celek nebyla zcela naladěna na Benešův diplomatický pragmatismus.¹³⁶ Zejména ne v otázce hranic, kde na rozdíl od Československa pevně trvala na východní hranici, jak byla stanovena před 1. zářím 1939. Toto politické smýšlení, kde nedocházelo k velkým názorovým změnám, bylo způsobeno zejména jinou stavbou polské exilové vlády oproti československé. Platil zde totiž určitý parlamentární systém soutěžení politických stran, který Československo v exilové vládě opustilo. Lze tak vypozařovat několik velkých vládních krizí a určitou neflexibilitu v rámci polské exilové zahraniční politiky. V dopise Benešovi se Ripka zmiňuje zejména o nutnosti vystupovat navenek jednotně v rámci velkých deklarácí, určujících podobu poválečné Evropy. Připomíná také Atlantskou chartu, kterou obě exilové vlády společným prohlášením podpořily.¹³⁷

Po polském návrhu československo-polského svazu, přišel Beneš se svým konfедераčním návrhem. Byl mnohem více zaměřený na vojenskou spolupráci a poněkud méně zdůrazňuje politické a institucionální propojení dvou budoucích států. Navíc přidává myšlenku, že tato konfederace by měla přijmout i další státy, například Rakousko, nebo i případně Rumunsko. Co je ovšem zajímavé a překvapující, je skutečnost, že už v této době, tedy na počátku roku 1942, Ripka jedná s Ruczynskim o budoucím odsunu Němců z pohraničí a zejména možné změně hranic v důsledku výměny obyvatel. Fakticky tak popřel dosud často zmiňovanou otázku neměnitelnosti předmnichovských hranic. Toho chtěli polští diplomaté využít v budoucím jednání o Těšínsku. V rámci dříve uzavřené sovětsko-polské dohody, došlo na přelomu roku 1941 a 1942 k půjčce 100 milionů rublů polské vládě a další vzájemné deklaraci o společném boji proti německému nebezpečí a společném vojenském postupu. V této době se do popředí také dostával jeden ze základních problémů polské exilové politiky, což bylo podcenění moci a vlivu Sovětského svazu. Polský exil, který v té době vkládal velké naděje do československo-polské spolupráce a jejího budoucího postavení

---

¹³⁶ Zápisky ze společných polsko-československých výborů za roky 1941–1942. AMZV, f. LA–D, kart. 94a.

¹³⁷ Dopis H. Ripky prezidentu Benešovi z 21. 3. 1942 o vývoji československo-polské situace. AMZV, f. LA–D, kart. 94b.

ve střední Evropě, často zapomínal na velmocenské snahy právě Sovětského svazu. Mnozí polští exiloví diplomaté a politici často zdůrazňovali důležitost silné polsko-československé koalice, která se má stát rozhodující mocí v nově utvářené poválečné střední Evropě a zastat tak původní role Velké Británie a Francie v této oblasti.¹³⁸

6.4 Od možností rozšíření konfederace po československo–polskou roztržku

V lednu 1942 také došlo k tajným jednáním mezi polskou a litevskou exilovou politickou reprezentací o možné unii. Ta se ovšem dostala na veřejnost a ještě zhoršila polsko-sovětské vztahy. Beneš o polských plánech připojit Litvu v rámci unie věděl, na venek je ovšem nepodporoval, aby si zachoval dobré vztahy s Moskvou. Když v lednu došlo k ustanovení tzv. Balkánské unie, řešilo se vytvoření podobných plánů i mezi československými a polskými exilovými centry. Vznikla i dohoda, ve které bylo ale jen velmi mlhavě naznačeno, že k této smlouvě o unii se mohou připojit i další spojenecké státy. Přímo jmenovány nebyly, což polská reprezentace pochopila tak, že v úvahu připadá i Litva. Ve smlouvě se dále píše o zavedení společné měnové politiky, zahraničního obchodu, nebo společné koordinaci v oblasti vojenství a armády.¹³⁹

Nyní bylo důležité zjistit, jak se celkově k návrhům konfederace uprostřed střední Evropy staví spojenecké země. Podle Ripkových slov, která pronesl v rámci československé legační rady, můžeme zhruba stanovit, jak se ke středoevropským konfедераčním a spojeneckým smlouvám stavěl francouzský národní výbor v čele s generálem Charlesem de Gaullem. Francouzské exilové zastoupení mělo největší problém zejména s Poláky a jejich stále se měnícími postoji. Jsou také popisováni, jako nevypočitatelní a tedy nevhodní k formování poválečné federace či konfederace. Dále je připomínána otázka stále ještě nevyřešených polských hranic, kdy podle Francouzů, Poláci počítali již s trvalým přisvojením území Těšínska. V neposlední řadě byla připodotknuta nedostatečná hospodářská připravenost Polska a jeho pokulhávající průmysl, který stavěl Československo spíše do skupiny s Rakouskem, než s Polskem.¹⁴⁰

Ještě přísnější bylo vykreslení francouzského vztahu k Polsku, ve zprávě ze 14. února 1942 Alfrédem Steigerhofem, členem legační rady u Francouzského

¹³⁸ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 150–157.

¹³⁹ Deklarace československo-polská, dopis diplomatickým zastoupením od H. Ripky ze dne 19.1. 1942. AMZV, f. Telegramy odeslané 1942, č. 161.

¹⁴⁰ Zápis zasedání československé legační rady dne 27. 4. 1942. AMZV, f.LA–dův., kart. 73.

národního výboru, když zde psal: „Je to zajímavé, že Francouzi, kteří celkem měli vždy blíže k Polákům a více porozumění pro ně než pro nás, mluví nyní čím dále tím více o nespolehlivosti, ba zrádnosti Poláků, a že stále častěji a jasněji naznačují, že Čechoslováci jsou nyní jediní, kteří by se eventuálně mohli a měli chopit organizace příští střední Evropy.“¹⁴¹

K dalšímu vyostření situace došlo po 18. květnu, kdy se v rámci Státní rady znovu projednávala československo-polské konfederace a došlo i na otázku hranic na Těšínsku. Proti tomu se silně ohradil Raczyński, který při rozhovoru Ripkovi připomněl, že jejich dohodou se neměla otázka hranic zatím řešit. Ripka to komentoval jako nutné opatření po projevu polské Národní rady, kde došlo k projednávání hranic z roku 1939. Z polské strany došlo opět ke kritice československého přístupu k otázce polských východních hranic, ke kterým se měla Státní rada vyjádřit jako ke spornému bodu, kde je třeba respektovat stanoviska, jak Sovětského Svazu, tak Polska. Polská strana to ovšem pochopila jako příklonění se k sovětskému výkladu. Z Ripkovy strany zase došlo ke kritice polské vlády v projednávání spojení s Litvou, které podle něho mohlo ještě více vyhrotil sovětsko-polské vztahy. Na závěr rozhovoru Raczyński navrhl, aby v rámci koordinačního výboru došlo k uznání rezoluce o společném cíli, kterým měla být široká aliance států postavená na základě polsko-československé alianční smlouvy.¹⁴² K přijetí této rezoluce skutečně došlo 5. června 1942, kdy byla zároveň ustanovena i koordinační komise pro uspořádání přípravných prací československo-polské smlouvy. V rezoluci stálo mimo jiné, že Československo i Polsko by mělo po válce v rámci této smlouvy být základem budoucí demokratické konfederace v rámci Evropy.¹⁴³

K velkému zvratu došlo na přelomu července a srpna, kdy se k otázce konfederace ostře vyjádřil sovětský zmocněnec Alexander Bogomolov. V rozhovoru s ministrem financí Outratou silně zdůraznil nové sovětské stanovisko k otázce konfederací ve střední Evropě. Sovětský názor na konfederace v Evropě se zcela změnil a nyní byl ostře proti jakémukoliv uzavírání středoevropských paktů. Dále tvrdil, že československo-polského jednání má být využito v protisovětském jednání a to že nemůže připustit. Doporučil tak československé vládě ukončit všechna jednání

---

¹⁴¹ Steigerhofova zpráva ze 14. 2. 1942. AÚTGM, f. 40, sign. XVIII/3. Kart. 94.

¹⁴² Zápis rozhovoru Ripky a Raczyňského z 5. 6. 1942. AÚTGM, F. EB-V, kart. 176b, zápis 56. schůze ministerské rady.

¹⁴³ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 178.

s polskou stranou.¹⁴⁴ O tomto rozhovoru a sovětském postoji 14. srpna informoval Jan Masaryk také Raczyňského. Vysvětlil sovětské stanovisko, které bylo ostře proti smlouvě mezi Polskem a Československem a vysvětlil mu, že bude nutné do celé situace zapojit také Velkou Británii a Spojené státy. Odmítl, že by se československá vláda a prezident vzdávali myšlenky na tvorbu konfederace. Podle dostupných dokumentů se sovětským stanoviskem nesouhlasil, ani jinak k sovětským výhradám shovívavý, Beneš. Viděl v jejich plánu hned několik nebezpečí. Mimo jiné problém budoucí poválečné rozdrobené Evropy, která bude snadným sovětským cílem. Dále pak chápal, že Sovětský svaz jen využívá tuto otázku k tlaku na Velkou Británii a Spojené státy, které chce donutit uzavřít smlouvu o východní hranici zcela v režii sovětů. K celé situaci se daleko razantněji stavěla polská strana, která navrhovala v jednáních pokračovat i přes nesouhlas sovětů a postavit je tak následně před hotovou věc.¹⁴⁵

Beneš sám byl sovětským postojem velmi zklamán a i když na něj fakticky přistoupil, své výhrady zdůraznil například v rozhovoru s A. Edenem 3. listopadu 1942. Popisuje, jak mohl již několikrát vystoupit proti politice Sovětského svazu a nikdy tak neučinil, a to ani v roce 1939, při podpisu sovětsko-německého spojeneckého paktu. Edvard Beneš byl podle svých slov realistou a uvědomoval si, že přes sovětský nesouhlas nemá československo-polská konfederace šanci na úspěch. Eden v tomto rozhovoru Benešovi prozradil, že strach z Poláků nemá, daleko větší obavy má z Ruska.¹⁴⁶

Obrat Benešovy politiky a jeho pomalé opuštění myšlenky středoevropské konfederace můžeme vyzorovat například z jeho projevu na zasedání Státní rady ze dne 12. listopadu 1942. Zde prohlásil, že se domnívá, že na otázky středoevropských konfederací je ještě brzo. Připomíná také stále ještě nedořešenou otázku hranic a nejasný souhlas národa doma. Uvedl také myšlenku komplexnosti celého středoevropského prostoru a nemožnost řešit ho jen v rámci regionálních rozhodnutí.¹⁴⁷

Na konci listopadu také došlo k jedné z významných schůzek mezi Janem Masarykem a Raczyňským, kde byly předmětem jednání budoucí polsko-československé vztahy, které už byly velice ochlazeny. Masaryk řekl Raczyňskému, že Britové se staví proti československo-polské konfederaci, pokud s ní nesouhlasí

---

¹⁴⁴ Outratův záznam, rozhovor s A. J. Bogomolovem z 2. 8. 1942. AMZV, f. SM (Sekretariát ministra)–T, kart. 1.

¹⁴⁵ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 181–182.

¹⁴⁶ Zápis rozhovoru A. Edena a E. Beneše z 3. 11. 1942. AÚTGM, EB-II, EB–L–III, kart. 349.

¹⁴⁷ Benešův projev na zasedání Státní rady dne 12. 11. 1942. AÚTGM, EB–II, V 176b, kart. 181.

Sovětský svaz. Raczyński zase Masarykovi připomněl, že on nemůže sám formovat zahraniční politiku polské exilové vlády a že je třeba jednotného konsenzu, jednalo se zejména o otázku hraničního vyrovnání s Československem. I přes oboustranné výhrady navrhovala polská strana i nadále pokračovat ve spolupráci. Z počátku v rámci uzavření smlouvy o vzájemné pomoci proti Německu. Začal se stále častěji řešit vznik alianční smlouvy a o konfederaci se přestávalo jednat.¹⁴⁸ Jak ale víme z dochovaných záznamů, zejména z rozhovorů Bogomolova s Benešem, protipolsky zaměřené sovětské vedení vidělo i v této alianční smlouvě ohrožení a výrazně před jejím uzavřením Beneše varovalo.¹⁴⁹

Asi největší zkouškou polsko-československých vztahů v tomto období byla tzv. československo-polská roztržka v dubnu 1943. V noci z 12. na 13. dubna 1943 totiž došlo k nálezům hromadného hrobu v katyňském lese. Zde bylo nalezeno zhruba dvanáct tisíc zavražděných polských důstojníků. Hned 15. dubna se rozhodla polská vláda celou věc nechat prošetřit Mezinárodním červeným křížem. O pět dní později se diplomatickou cestou pokusil Raczyński získat vyjádření sovětského velvyslance Bogomolova ke stavu zadržovaných polských důstojníků na sovětském území. Dne 21. srpna napsal Stalin dopis W. Churchillovi. Obvinil polskou vládu, že se spolčuje s hitlerovským Německem a Sovětský svaz přerušil diplomatické styky s polskou exilovou vládou, která považovala za viníky hromadné vraždy právě Sovětský svaz. K tomuto nejen diplomatickému incidentu došlo právě v období pokusu dohody o sovětsko-polské smlouvě, kterou dlouhodobě podporovala československá vláda a zejména prezident Beneš.¹⁵⁰ První zmínka o tragédii v Katyni se v rámci oficiální československé diskuze objevila 20. dubna 1943, kdy se k ní v rámci 86. schůze vyjádřil ministr Masaryk. Ten pochyboval o finálním počtu zavražděných i o výkladu události polskými úřady. Navrhl poslancům zdrženlivost a pokud možno vyhnout se problému, který se, podle Masarykových slov, Československa přímo netýká.¹⁵¹

Ihned při následující schůzi vlády k tomu ministr Ripka podal podrobnější referát, ve kterém nepřímě obvinil Polsko z vyostření vztahů se Sovětským svazem. Připomněl Sikorskeho návštěvu USA, kde se měl ostře vyjádřit proti Sovětskému svazu.

---

¹⁴⁸ Zápis schůzky Raczyňského a Jana Masaryka z 25. 11. 1942, odeslaný telegramem E. Benešovi. AMZV, Telegramy odeslané 1942, č. 3183.

¹⁴⁹ NĚMEČEK, *Od Spojenců*, s. 206–208. Projednávalo také v rámci 81. schůze exilové vlády, dne 2. 2. 1943. AÚTGM, Praha, EB–II, V 176c, kart. 182.

¹⁵⁰ NĚMEČEK, *Od Spojenců*, s. 211–213.

¹⁵¹ Zápis 86. schůze československé vlády v Londýně z 20. dubna 1943. AÚTGM, EB–II, V 176c, kart. 182.

Jako překvapující lze hodnotit i jeho kritiku polské protisovětské propagandy, o které přímo mluvil tak, jako by pomáhala německému válečnému úsilí. Kritizoval polský přístup k řešení masakru v Katyni. Podle něj udělala polská strana zásadní chybu, když předala vyšetřování krveprolití Mezinárodnímu červenému kříži a ne vládám spojenců. Ripka také velice kladně zhodnotil Stalinův projev z 1. května 1943, který považoval jako mistrovskou diplomacii. V neposlední řadě se zde zmínil o Benešových jednáních se Sověty o možnosti vytvoření československo-sovětské spojenecké úmluvy po vzoru britsko-sovětské smlouvy. Sovětská strana podle Ripkovy zprávy s návrhy souhlasila a vyzvala Beneše, aby je osobně přijel projednat do Moskvy.¹⁵²

Zápis rozhovoru J. Slávika s profesorem Stanisławem Kotem z května 1943 jakoby předznamenává budoucí vývoj ve střední Evropě a je jedním z důkazů zaslepenosti západních spojenců vůči jejich východnímu partnerovi. Kot Slávikovi popsal sovětskou strategii, kdy se Sovětský svaz chtěl v rámci polsko-sovětských sporů zbavit zejména nepohodlného sovětsko-polského paktu. Podle něj je snahou Sovětů mít zejména volné ruce v poválečné střední Evropě, se kterou mají svoje vlastní plány. Popisuje sovětskou politiku jako velmi realistickou, zručnou a brutálně přímočarou, což doložil příběhy zhruba čtyř stovek těch, kteří masakru unikli a kteří jednotně připisovali vinu za masakr Sovětům. V rozhovoru nastínil názor, že pokud nebude Berlín osvobozen západními spojenci, je Polsko ztraceno. Sovětský svaz se, podle něj, pokusí o to, aby Polsko bylo jeho součástí a stejný osud čeká i Československo. Zajímavý je i jeho názor na sovětskou podporu de Gaulleovi, kterého prý chtějí využít v budoucnu při zbolševizování Francie a doporučuje ani jeho nepodporovat, nebo si přinejmenším zachovat obezřetnost. Rozhovor zakončil těmito slovy: „Vy jste nás opustili – škoda. Jen v rámci federace jsme se mohli zachránit. Bez ní dojde k nové válce.“¹⁵³

---

¹⁵² Zápis 87. schůze československé vlády v Londýně ze 7. 5. 1943. AÚTGM, EB-II, V 176c, kart. 182.

¹⁵³ Záznam J. Slávika o rozhovoru s S. Kotem z 6. 5. 1943. AÚTGM, EB-II, V 176c, kart. 182.

7 Československo-sovětská smlouva

Po rozluce s Polskem a neustávajících sporech zůstaly dvě věci, které zbyly z Benešova plánu, deklarace o konfederaci a československo-polský protokol. Tyto dva dokumenty měly být původně základním kamenem budoucí velké střeoevropské spojenecké smlouvy. Polsko sice také podepsalo dohodu se Sovětským svazem, ta ovšem neřešila podstatné body a její formulace byly velice vágní. Když 26. května podepsala smlouvu se Sovětským svazem i Velká Británie, Beneš to považoval za dějinný akt a jasný signál pro poválečnou spolupráci velmocí a hodlal Československo do tohoto paktu zapojit.¹⁵⁴

7.1 Příprava cesty do Sovětského svazu

V květnu 1943 podnikl prezident Beneš cestu do USA. Pro americký tisk se vyjádřil, že Spojené státy vždy byly mocností, kde se utvářely dějiny Československa. V americkém Kongresu pak Beneš prohlásil, že je na americké straně, jak se bude nadále v Evropě angažovat a že doufá, že bude i nadále garantem míru. Nezapomněl ovšem připomenout vznik britsko-sovětské smlouvy, která měla podle něj zajišťovat budoucí spolupráci západní Evropy a Sovětského svazu.¹⁵⁵

Zcela jiný pohled na Benešovu návštěvu v USA lze najít v zápiscích vyslance Vladimíra Hurbana. Z nich je zřejmé, že americké ministerstvo zahraničí z Benešovy návštěvy velkou radost nemělo. Hurban ve svých depeších do Londýna psal o těžkých rozhovorech s Američany, kteří považovali Beneše za exponenta Stalina a jeho politiky. Ještě necelé dva měsíce před plánovanou návštěvou tak nedošlo ani k určení přesného data. Hurban popisuje složitá jednání s americkými úředníky, kteří si Benešovu návštěvu očividně nepřáli. Zmínil i kampaň amerického tisku vedenou proti Benešovi. On sám ji popsal jako štvavou agitaci organizovanou Poláky, Maďary a stoupenci Habsburků. Za toto odmítavé americké prostředí mohly zajisté i silné polské vztahy v USA, kde ještě stále rezonovala otázka Katyňského masakru. Hurban telegramem varoval před nenávislnou kampaní polské exilové vlády, zaměřenou proti úspěchu Benešovy americké cesty. Beneš ovšem mohl návštěvu USA považovat za více méně úspěšnou. Jeho návrh poválečného transferu Němců získal svolení a prezident Roosevelt souhlasil i s návrhem československo-sovětské smlouvy, kterou mu popsal

---

¹⁵⁴ NĚMEČEK, *Od Spojenectví*, s. 231–238.

¹⁵⁵ Zpráva ministerstva zahraničních věcí ministerské radě o ohlasu pobytu E. Beneše v USA ze 4. 6. 1943. AÚTGM, EB–II, V 176c, kart. 182.

jako nástroj bránící sovětskému vměšování do vnitřních československých otázek.¹⁵⁶

Ihned po návratu Beneše z USA se začala připravovat jeho cesta do Sovětského svazu. Ještě před jejím organizováním došlo ke schůzce, na které Beneš vysvětlil tři základní body, které by měla budoucí smlouva obsahovat a nastínil jak by měla vypadat. Základem bylo, že nová smlouva je pouhým prodloužením spojenecké smlouvy z roku 1935. Druhým bodem byla podmínka, že smlouva má být jen jednou částí budoucí tripartitní úmluvy, ve které bude i Polsko. Další bod byl do konceptu napsán spíše z Benešových obav z toho, jak by byla smlouva přijímána. Měla být tedy nejlépe přiřazena k britsko-sovětské smlouvě.¹⁵⁷

Po odeslání návrhu Fierlingerovi se rozběhla významná korespondence o zmiňování Polska v návrhu. Beneš totiž připsal, že je stále nakloněn smlouvě s Polskem, ale jen takové, která bude zaměřena čistě protiněmecky a k sovětsko-polským vztahům se bude stavět neutrálně. Ovšem ani to nevyhovovalo Fierlingerovi, který vyčkal na sovětský návrh. K velkému prezidentovu překvapení byl jeho návrh nakonec sovětskou vládou přijat s jedinou podmínkou: finální návrh má být předložen československou vládou, a nikoliv pouze prezidentem. O všech těchto jednáních byla pravidelnými brífinky informována i britská vláda. Největším problémem, vyplývajícím z oficiálních záznamů britských úřadů, byla zejména nejasnost typu smlouvy, kterou hodlalo Československo podepsat. Beneš smlouvu při jednání s britskou stranou popisoval vždy jako tripartitní a počítal v ní i s Polskem.¹⁵⁸

Jinak to zřejmě pochopila sovětská strana, která tyto záležitosti vždy vnímala odděleně a jejíž zájem byl zaměřen především na dvoustrannou spojeneckou smlouvu s Československem. Vzhledem k jistým chybám v diplomatické komunikaci, se později stala věc složitější a Britové se v ní začínali ztrácet. Eden se vyjádřil, že britská strana se smlouvou nesouhlasí a že ji považuje za zbytečnou. Britské úřady se tak rozhodly zejména na základě rozhovorů s Molotovem v červnu v Londýně, které proběhly v souvislosti s podpisem sovětsko-jugoslávské smlouvy. Eden zde žádal Molotova o dohodu, podle které by ani jedna z mocností neměla uzavírat dohody s malými státy, ve kterých ještě není jasný poválečný vývoj. Doporučuje ponechat smlouvy až na dobu poválečnou nebo s uzavřením musí obě mocnosti souhlasit. Podle dohledatelné

---

¹⁵⁶ NĚMEČEK, J., *Československo–sovětská smlouva 1943*, Praha 2014, s. 9–16.

¹⁵⁷ Rozhovor Beneše s Edenem z 22. dubna 1943. AÚTGM, EB–II, EB–L–104, kart. 342.

¹⁵⁸ Dopis Beneše britskému velvyslanci v Praze, Philipu Bouverie Nicholsovi z 5. 5. 1943. TNA, FO 371/34338, C 5228.

korespondence se zdá, že Molotov s doporučením souhlasil, jen si vyžádal od Britů jasný návrh toho, jak by měl souhlas vypadat. Ten ovšem Britové nedodali, a tak na rozdíl od nich považovali Sověti tuto dohodu za neplatnou. Z dostupných materiálů není zřejmé, proč tak sovětská strana postupovala, ale pravděpodobně tak učinila z důvodu pro ni výhodných smluv s malými státy.¹⁵⁹

Vzhledem ke všem okolnostem bylo třeba vyjednávání trochu odložit, protože Beneš nechtěl způsobit sovětsko-britskou roztržku. Přesunul proto většinu vyjednávání do Moskvy, kde je ovšem z velké části dostal na starost Fierlinger, velký zastánce sovětské politiky a jenž, bohužel, sehrál v tomto období podstatnou a velice negativní roli. E. Beneš ho několikrát upozorňoval, že mu Britové nedůvěřují, ale ani po jeho bojích proti polsko-československé konfederaci ho neodvolal.¹⁶⁰

Z původního vládního konceptu, který byl z velké části založený na Benešově verzi návrhu smlouvy, bylo nakonec změněno jen málo. O jednu podstatnou úpravu se ale postaral sám prezident Beneš, když změnil původně dohodnutou platnost smlouvy z pěti let na dvacet. Vláda se totiž usnesla a navrhovala platnost smlouvy pět let a poté případně její prodloužení, rozhodnuté ale již na území Československa s jeho novou právoplatnou vládou.¹⁶¹

Dne 22. srpna 1943 přijel do Moskvy Boglomov s návrhem smlouvy, který předal k projednání sovětským úřadům. Náměstek lidového komisaře zahraničních věcí SSSR Alexandr Jevdokimovič Kornejčuk měl ke smlouvě jen několik málo poznámek. Doporučoval Molotovovi podepsat, neboť se podle něj, smlouva v mnohém podobala sovětsko-britské z roku 1942. Jedním z jeho doporučení bylo trvat na době platnosti smlouvy minimálně 20 let, v čemž se ovšem minimálně s Benešem shodoval. Dalším bodem bylo, aby ve smlouvě nebylo uvedeno že má být dodatečně ratifikována parlamentem, ale aby došlo k jejímu potvrzení jen od exilové vlády v Londýně.¹⁶²

Podle Fierlingera, pouze drobně formálně změněnou smlouvu telegraficky odeslal do Londýna dne 30. září. V telegramu stálo, že Sovětský svaz smlouvu fakticky přijímá a že je ochoten ji kdykoliv podepsat. Nakonec byl ke smlouvě přidán ještě dodatek o možném připojení třetího státu. Podmínky byly nastaveny tak, aby tímto

---

¹⁵⁹ Poznámky E. Edena k jednáním se sověty z 22. 5. 1943. TNA, FO 371/34338, C 5228.

¹⁶⁰ Dopis Beneše Fierlingerovi do Moskvy z 18. 10. 1943. AMZV, telegramy odeslané – tajné (dále jen TO–T) 1943, č. 2536.

¹⁶¹ Telegram E. Beneše a J. Masaryka do Moskvy Z. Fierlingerovi ze 13. 10. 1943. AMZV, telegramy odeslané 1943, č. 2480.

¹⁶² NĚMEČEK, *Československo–sovětská*, s. 30–31.

státem mohlo být Polsko, ovšem zmíněno to v tomto dodatku přímo nebylo.¹⁶³ Dne 24. září bylo odsouhlaseno na 105. zasedání exilové vlády v Londýně pokračovat v procesu československo-sovětské spojenecké smlouvy. V rámci jednání byl také více řešen účel jejího vzniku, měla být jasným pokračováním sovětsko-britské smlouvy a i svou podobou na ní navazovat.¹⁶⁴

V říjnu 1943 se konala spojenecká schůzka v Moskvě, kde se měla mimo jiné řešit také smlouva československo-sovětská. Britská delegace, vedená Edenem, měla do Moskvy jet s jasným stanoviskem tuto smlouvu nepodpořit a ohradit se proti jejímu vzniku.¹⁶⁵ Situace se však změnila a z dostupných materiálů je možné dohledat, že Eden v Moskvě, poté co mu byl návrh smlouvy ukázán, zcela změnil svůj postoj. Z tajného telegramu, který byl z Moskvy poslán Benešovi, je tato skutečnost popsána i s připsanou instrukcí, že tato zpráva nemá být sdělena ani sovětské, ani britské straně. Eden zde tedy jednal zcela sám za sebe a neuposlechl rozkazy z Londýna.¹⁶⁶

7.2 Cesta do Sovětského svazu a podpis československo-sovětské smlouvy

Dne 22. listopadu měl Beneš oficiálně odjet do Sovětského svazu. Stalin byl ještě na konferenci v Teheránu, a proto Beneš získal čas na projednání sporných otázek s lidovým komisařem a mohl tak být na setkání lépe připraven. Stihl se také propojit s československým exilem v Moskvě a navštívit československé vojsko a jeho velení.¹⁶⁷

Ještě na podzim roku 1943 sepsal Ripka telegram, který odeslal všem československým exilovým zastoupením. Informoval v něm o přípravách smlouvy i jejím významu. Zdůrazňoval zejména její funkci jako pojítka spojenců proti Německu v době války i po jejím skončení. Připomínal i to, že smlouva nemá být v závěru pouze otázkou dvou smluvních stran, ale má připravit pole pro velkou spojeneckou středoevropskou koalici. Měla také znemožňovat vytváření středoevropských vojenských a politických koalic zaměřených proti Sovětskému svazu. Ripka ovšem neustále připomínal i další rozměr smlouvy, kterým měla být zároveň jistota ochrany vnitřní stability a nevměšování se do politických a vojenských záležitostí malých

---

¹⁶³ Dopis Fierlingera Benešovy z 1. října 1943. AMZV, TD-T 1943, č. 2331.

¹⁶⁴ Zápis 106. schůze exilové vlády z 24. 8. 1943. AÚTGM, EB-III, V 176c, kart. 183.

¹⁶⁵ NĚMEČEK, *Československo-sovětská*, s. 32.

¹⁶⁶ Tajný telegram z Moskvy, určený jen pro prezidenta Beneše z 26. 10. 1943. AMZV, TD-T 1943, č. 2572.

¹⁶⁷ NĚMEČEK, *Československo-sovětská*, s. 33.

středoevropských států. Zároveň upozornil na jistou návaznost na smlouvu z roku 1935, která potřebovala revizi. Hlavní výhodu pro Československo popsal Ripka takto: „*Ohromně zvyšuje vojenskou a politickou bezpečnost státu, a to tím spíše, že sovětské Rusko je v bezprostřední naší blízkosti.*“¹⁶⁸

Sověti během všech jednání často upozorňovali zejména na bod nevměšování se do vnitřních záležitostí malých států a ochotně s Benešem projednali všechny jeho připomínky, ať už se týkaly platnosti předmnichovských hranic, nebo plánovaného poválečného transferu menšin z Československa. Je třeba zmínit i vnitropolitickou otázku, která se v Moskvě také řešila. Beneš jednal i s českými komunisty a zejména otázka smlouvy je v mnohém spojovala.¹⁶⁹

Podle Táborského samotný podpis smlouvy netrval dlouho. Uskutečnil se za přítomnosti Stalina, Kalinina, Vorošilova a dalších několika diplomatů a generálů. Podle telegramu, který zaslal Táborský J. Masarykovi do Londýna, šlo vše velice dobře i díky přípravě, která samotnému podpisu smlouvy předcházela. Zmiňuje se i o slavnostním představení, který ten večer politici stihli navštívit.¹⁷⁰

Ripka ještě v listopadu absolvoval několik schůzek s britskými a americkými novináři, informoval je o důležitosti podpisu smlouvy pro Československo i pro celou střední Evropu. V rámci těchto kontaktů byl více méně úspěšný, o čemž se můžeme přesvědčit z poznámek britského tisku o podpisu smlouvy, lze říci že byly veskrze příznivé. Noviny psaly, že smlouva je pouze pokračováním moskevských dohod, ve kterých se domluvilo, že ne jen pouze Velká trojka, ale v případě potřeby, i další členové Společnosti národů se mohou zapojovat do spojeneckých smluv, díky nimž se ještě více utvrdí velká společenství. Ripka se také v rozhovorech s pracovníky FO tvrdě stavěl proti teoriím, že tato smlouva určí budoucí rozdělení střední Evropy na dva tábory. Připomínal britským úřadům, že ke smlouvě se mohou připojit i další sousední státy a jmenovitě zmínil Polsko. Po dotazu v britské Dolní sněmovně o možném nebezpečí této dohody, Eden odpověděl, že smlouva má skutečně být jen potvrzením toho, co se dohodlo v rámci moskevské konference a že vítá dohodu mezi spojenci. V rámci tohoto jednání vzešel i dotaz na možnost ohrožení kolektivní evropské bezpečnosti, kterou by mohla smlouva narušit. Eden odpověděl, že si je možné hrozby

---

¹⁶⁸ Cirkulární telegram H. Ripky československým exilovým diplomatickým zastoupením z 2. 12. 1943. AMZV, TO–T 1943, č. 3034.

¹⁶⁹ NĚMEČEK, *Československo–sovětská.*, s. 34–36.

¹⁷⁰ Telegram E. Táborského J. Masarykovi z 12. 12. 1943. AMZV, TO–T 1943, č. 3055.

vědom, ale že není aktuální¹⁷¹

Beneš k podpisu smlouvy na závěrečné tiskové konferenci ještě několik věcí dodal. Konstatoval, že dohoda má velký dopad zejména pro tři evropské slovanské státy, tedy pro Polsko, Ukrajinu a Československo. Zdůraznil, jak moc všechny tyto státy dříve ve svých dějinách trpěly německým imperialismem a že Československo na tom bylo vždy geograficky nejhůře. Popsal roli Československa jako země, kde válka začala a kde také skončí. Na otázku podoby poválečných hranic odpověděl velice vyhybavě s tím, že se o ní rozhodne na poválečné konferenci. Zmínil ovšem problematiku Mnichovské dohody, kterou považoval od samého počátku sověty neuznanou a dokonce řekl, že byla zaměřena také proti Sovětskému svazu.¹⁷²

7.3 Reakce spojenců a tisku na podpis smlouvy

Reakce spojenců byly rozdílné. Přicházely výrazy pochopení, ale i ty zcela opačné. Je zajímavé sledovat, jak byla spojenecká politika i diplomacie v této otázce rozdělena. Jak je zřejmé z předchozích citací, A. Eden zastával spíše stanovisko vyjadřující přijetí smlouvy, i když z počátku jen tajně a zřejmě bez oficiálního posvěcení britských úřadů. Jinak se vyjadřovali zaměstnanci určitých oddělení FO. Například v rozhovoru s Josefem Körbelem se Godfreye Liase z Political Intelligence Department zmínil o tom, že podpis smlouvy byl velkou chybou, která bude mít i dalekosáhlý dopad na dění ve střední Evropě. Byl natolik kritický, že obvinil československou exilovou reprezentaci z toho, že přispěla k poválečnému rozdělení Evropy na zájmové sféry. Je zajímavé, že ve svých pamětech se o smlouvě nezmiňuje Churchill, a přímo ani další vysocí britští představitelé.¹⁷³

Zajímavé jsou ale zápisky Charlese de Gaullea. Po rozhovoru s Benešem si zapsal do deníku postřehy ze společného rozhovoru, který proběhl nedlouho po návratu Beneše z Moskvy. Beneš mu jednoduše popsal svá racionální stanoviska pro podepsání smlouvy, zvýraznil zejména nutnost dohody se Sověty, kteří se rychle blížili ke Karpatům. V té době ještě nedošlo k otevření druhé západní fronty v Normandii, nemohl proto spoléhat na západní spojence a potřeboval jasná potvrzení ze strany partnerů východních. Věřil, že podpis smlouvy umožní jemu a jeho vládě postavit po

---

¹⁷¹ Rozhovor H. Ripky s FO a jednání Dolní sněmovny o otázce sovětsko-československé smlouvy odeslané do Washingtonu. TNA, FO 371/34341, C 14338.

¹⁷² NĚMEČEK, *Československo–sovětská*, s. 35–37.

¹⁷³ Tamtéž, s. 40–44.

válce československý politický systém, bez toho, aby ho vytvářel pouze Stalin a Rudá armáda. De Gaulle také upozorňuje, že mu Beneš naznačil svoji skepsi k moci západních spojenců po skončení války a že nevěří, že budou mít stejnou váhu jako Sovětský svaz. V poznámkách de Gaulla lze najít i zajímavé vyhodnocení Benešova postupu jako nevyhnutelného. Československo podle něj nemá jinou šanci než počítat s mocí Sovětského svazu a v rámci tohoto pohledu hodnotí Benešovu smluvní politiku jako užitečnou a s možností ještě něco získat s jinak stejně nevyhnutelným dějem.¹⁷⁴

Ne všichni ovšem mlčeli nebo souhlasili. Mezi velké Benešovy kritiky lze mimo jiné zařadit americké konzervativní deníky. Například New York Journal napsal ve svém článku z 20. prosince toto: „*Skutečná situace je taková, že Československo přestalo být nezávislou zemí a stalo se satelitem Ruska. Prezident Beneš přenechal svoji zem ruskému bolševismu i s chlupy.*“¹⁷⁵ Takto se ovšem nevyjadřovala jen média. Dne 15. března 1944 se ke smlouvě vyjádřil i belgický ministr zahraničních věcí Paul-Henri Spaak, který se Slavíka ptal, jestli smlouva nezpůsobí rozkol Evropy na dvě bezpečnostní zóny. Zajímal ho i český pohled na osvobození Sověty, kterého se obávali. Zejména jejich chování na dobytém území, které nedokázal odhadnout.¹⁷⁶

Zajímavý je celkový pohled Foreign Office. I když Eden o Benešově cestě do Sovětského svazu věděl, spousta věcí ho překvapila. Byl zvyklý dozvídat se o důležitých věcech osobně přímo od Beneše, tentokrát tomu bylo jinak. Informaci získal až od britského velvyslance v Moskvě Clarka Kerra, který se to doslechl od Fierlingera. Šlo tedy o zprávu, která prvně prošla přes dva další diplomatické zástupce. Z Edenových zápisků k otázce sovětsko-československé smlouvy se dochovala také jeho poznámka pozastavující se nad faktem, že v rámci jednání nebudou přítomni i Poláci, když podle Beneše jde o třístrannou smlouvu.¹⁷⁷

Britská vláda byla ochotna podpořit vznik třístranné smlouvy, ale měla dlouhodobý problém se vznikem pouze dvoustranné smlouvy. Eden se osobně pokoušel přesvědčit Beneše, že podpis takové smlouvy by měl negativní dopady a přivedlo by to jeho vládu k situaci, kdy by se již nedokázala vyvázat z vlivu Moskvy. Eden proto doporučoval místo smlouvy, sjednat pouze deklaraci. O to se také podle zápisu Beneš pokoušel. Navrhl Moskvě uzavření společné deklarace, ta to ovšem odmítla s tím, že tak

---

¹⁷⁴ GAULLE, CH., *Válečné paměti*, Praha 1989, s. 444.

¹⁷⁵ NĚMEČEK, *Československo-sovětská*, s. 45.

¹⁷⁶ Zápis rozhovoru Slavíka se Spaakem z 15. 3. 1944. AMZV, LA-D, kart. 60.

¹⁷⁷ Edenovy poznámky k sovětsko-československé smlouvě z května 1943. TNA, FO 371/34330, C 5269/96/12.

nemá jeho návštěva v Sovětském svazu význam.¹⁷⁸

I z důvodu tohoto tlaku nakonec prezident svou cestu přeložil až na podzim. Nápor ovšem ještě vzrostl. Tlačila na něj jak britská, tak zároveň sovětská strana, která ho nutila smlouvu podepsat i přes britský zákaz. Během srpna se proto Beneš znovu pokoušel přesvědčit britské úřady o důležitosti smlouvy.¹⁷⁹ Jeho neústupnost a konečnou britskou rezignaci lze vidět na Edenově záznamu z 16. září, kde doslova píše: „*Pan Beneš se chová jako malý intrikán a ukazuje nulové státnické schopnosti, měl by nám projevit vděčnost, že se jej snažíme uchránit před postavením potupného moskevského vazala.*“¹⁸⁰ Na Beneše bylo neustále více naléháno, aby smlouvu podepsal, byl naváděn, aby tak učinil i bez souhlasu západních velmocí. Beneše nutili zejména jeho nejbližší spolupracovníci – a to jak Hubert Ripka, tak ovšem například i Sergej Ingr, který byl i Sověty považován za velkého odpůrce politiky Sovětského svazu. Beneš ale trval na svém, nechtěl způsobit spor mezi mocnostmi a tak čekal na spojenecká jednání v Moskvě, která měla situaci vyřešit..¹⁸¹

Situace se skutečně vyřešila. Poté co Molotov ukázal Edenovi návrh československo-sovětské smlouvy, zcela otočil, a stal se jejím přívržencem. Líbilo se mu zejména, že neřeší problém hranic a je zaměřena čistě proti Německu. Trval ovšem na tom, aby se ke smlouvě mohlo připojit Polsko, poté co dojde k urovnání mezinárodních vztahů mezi ním a Moskvou. S tím Molotov souhlasil.¹⁸² S jeho závěry ovšem nesouhlasilo britské Foreign Office, které bylo jeho obratem zcela překvapeno a pokoušelo se ho zvrátit, to už však nebylo možné. Z Edenových dopisů je možné vyčíst, že nakonec i on svého rozhodnutí litoval, když 24. října psal: „*Věřím, že se Beneš od nás nedočká květin. Zdá se, že jeho úloha v této záležitosti spočívala v tom říkat jedné i druhé straně polopravdy a způsobovat tím spoustu zbytečných rozbrojů.*“¹⁸³

---

¹⁷⁸ Ripkův zápis rozhovoru Beneše a Masaryka, s Edenem a Strangem z 24. 6. 1943. AÚTGM, EB–L, kart. 111.

¹⁷⁹ Záznam rozhovoru Beneše se Strangem a připsané Benešovy poznámky z 5. 8. 1943. AÚTGM, EB–L, k. 110.

¹⁸⁰ Záznam A. Edena o rozhovorech s Benešem z 16. Září 1943. TNA, FO 371/34339, C 10733/525/12.

¹⁸¹ NĚMEČEK, *Československo–sovětská*, s. 50–55.

¹⁸² Edenův telegram shrnující jednání pro Foreign Office z 24. 10. 1943. TNA, FO 371/34340, C 12466/525/12.

¹⁸³ Edenův telegram Foreign Office z 25. 10. 1943. TNA, FO 371/34341, C 14338/525/12.

Závěr

Československá exilová vláda byla již od svého vzniku zajímavým státně právním politickým uskupením, které nemá v naší historii obdoby. Její postupné utváření a proces rozhodování, je tak zvláštní kapitolou našich dějin. Její možnosti limitovalo zejména prostředí, ve kterém vznikala a působila, a v neposlední řadě také geopolitická situace Evropy, která se v celém zkoumaném období velice proměňovala.

Dnešním pohledem se zdá celý proces fungování exilové vlády jako pomalý a oproti současnosti přehnaně byrokratický. Jinak to ovšem hodnotili její současníci. Přizpůsobení se zcela jinému systému Velké Británie nebyl systémově vůbec jednoduchý, a i když mnoho československých exilových osobností s Londýnským prostředím mělo předchozí zkušenosti, najednou se nacházeli ve zcela jiné situaci, která vyžadovala mnoho kompromisů a v mnohých případech i obětí.

Není překvapením, že mnohá rozhodnutí v exilu, byla ovlivněna předchozí zkušeností, případně nezkušeností, se západními i východními spojenci. Na západ bylo stále ještě pohlíženo, jako na jednoho z viníků československé válečné situace a i britská strana byla v prvních jednáních velice obezřetná. V průběhu války tyto vztahy ještě více eskalovaly, mnohdy se i turbulentně měnily. Se vstupem Sovětského svazu do války se pro československou vládu otevřely zcela nové horizonty. Toto směřování ovšem nebylo černobílé. Jak víme z budoucího vývoje, přinášelo také velká nebezpečí. Exilová vláda se podle dostupných materiálů pokoušela zejména o to, nalézt v novém spojeneckém systému své místo. Nejvýraznějším byl v tomto snažení zejména prezident Beneš, který doufal v to, že po válce bude Československo jakýmsi mostem mezi východem a západem, a stále ještě zasažen traumatem Mnichovské dohody, se proto pokoušel politicky udělat maximum. Nakolik tyto snahy nakonec Československo uvrhly do sféry sovětského vlivu, je už otázkou jinou.

Na procesech, které během let 1942 a 1943 probíhaly, je dobře patrné, jaké postavení československá exilová vláda měla a nakolik ji uznávaly i vlády spojeneckých velmocí. V rámci tohoto výzkumu lze říci, že její postavení bylo značně proměnlivé a některými československými exilovými osobnostmi i poměrně nadsazované. Zdá se, že mnoho zejména britských politiků Beneše obdivovalo. Jeho, hlavně počáteční, skoro až sisyfovský boj je v dopisech různých britských diplomatů a politiků vnímán jako velice obdivuhodný. Po polsko-československé roztržce a částečném československém příklonu k moskevské politice se situace znatelně změnila a západní spojenci začínají Beneše považovat za intrikána, člověka, se kterým jsou problémy.

V rámci komplexní historie druhé světové války, zejména pohledem spojeneckých velmocí, je československý exil jen jedním z mnoha dalších, které v té době v Londýně sídlily. Jinak tomu je pohledem ze střední Evropy, jejíž poválečnou podobu svou činností fakticky pomáhal utvářet.

Díky prostudovaným materiálům lze také jednoznačně říci, že členové československého exilu často přicházeli do styku pouze s podtajemníky ministerstev a státními přidělenci, nikoliv tedy přímo s jejich vedoucími pracovníky. I tato skutečnost mnohé vypovídá o postavení a vlivu této vlády. Na druhou stranu lze jednoznačně vyzdvihnout její mnohdy velice efektivní jednání s úřady spojeneckých mocností. Jako velice důležitou pro pochopení komplexnosti celého tématu se ukázala kapitola týkající se návrhů polsko-československé konfederace. Lze na ní totiž výborně popsat styl, jakým československá exilová vláda jednala. Vůči politicky menším spojeneckým státům velice často odmítala ustoupit ze svých dopředu stanovených požadavků. Na rozdíl při jednání se Sovětským svazem nebo Velkou Británií docházelo z československé strany často ke kompromisům, mnohdy i k úplné změně stanoviska. Dobře to dokazují snahy a celkový proces uznání československé exilové vlády v Londýně nebo jednání o československo-sovětské smlouvě v roce 1943.

Z pouhých dvou válečných let nelze hodnotit celkové postavení exilové vlády, ale díky zkoumaným událostem a reakcím vlády na ně lze poměrně dobře popsat proces jejího rozhodování a názory některých jejích důležitých členů. Jestli lze tento proces shrnout do jednoho slova, je to slovo pragmatismus. Ačkoli se nám dnes některá vládní rozhodnutí mohou zdát krátkozraká, někdy až neuvážená, je třeba se na ně dívat pohledem doby, ve které o nich vláda rozhodovala, a ve které působila. Tehdejší doba stejně jako každá jiná nebyla totiž černobílá.

Seznam zkratk

AÚTGM – Archivu Ústavu T. G. Masaryka ČR

BBC – British Broadcasting Corporation

ČSNV – Československý národní výbor

FO – Foreign Office

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí ČR

TNA – The National Archives UK

NA – Národní archiv ČR

LA – Londýnský archiv

Seznam literatury a pramenů

Nevydané prameny

Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV) Praha, fondy:

- Londýnský archiv (LA)
- Telegramy odeslané (TO) – tajné (T)
- Telegramy došlé (TD)
- Sekretariát ministra – tajný (T)
- Zahraniční úřad (ZÚ) Polsko
- Politické zprávy (PZ)
- Archiv smluv

Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM) Praha, fondy:

- Edvard Beneš – Londýn (EB-L)
- Edvard Beneš – válka (EB-V)
- f. 40
- f. 37 – J. Smutný

Národní Archiv (NA) Praha, fondy:

- Londýnský archiv (LA)

The National Archives (TNA) London, fondy:

- FO 371 – General Correspondence
- FO 817 – British Legation to Czechoslovakia
- FO 800 – Private Collections Ministers and Officials
- FO 115 – British Embassy Washington
- CAB – War Cabinet

Vydané prameny

BENEŠ, E., *Šest let exilu a druhé světové války*, Praha 1946.

GAULLE, CH., *Válečné paměti*, Praha 1989.

JECH, K., KAPLAN, K., *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, Praha 2002.

Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940.
Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/1, Praha 2002.

Periodika

KOPAL, V., *Počáteční neplatnost mnichovské dohody*. In: Právník 9, 1971, s. 723–728.

LOCKHART, B., *The Second Exile of Edward Beneš*, in: Slavonic and East European Review 28, 2, 1949, s. 45–47.

NĚMEČEK, J., 15. březen 1939 a čs. Zastupitelské úřady v Polsku, In: Historie a vojenství 6, 1994, s. 22–41.

NĚMEČEK, J., JANÁČEK, F., *Reality a iluze Benešovi „ruské“ politiky 1939–1945*. In: Edvard Beneš, československý a evropský politik, 1994, s. 70–82.

PAVLÍČEK, V., *O dekretch prezidenta republiky*, in: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, 1995, s. 38–45.

Literatura

BROWN, M. D., *Jak se jedná s demokraty: britské ministerstvo zahraničí a československá emigrace ve Velké Británii, 1939–1945*, Londýn 2006.

Nástin dějin Těšínska. Praha 1992.

NĚMEČEK, J., *Soumrak a úsvit československé diplomacie*, Praha 2008.

NĚMEČEK, J., *Od Spojenectví k roztržce*. Praha 2003.

NĚMEČEK, J., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014.

CHURCHILL, W. S., *Druhá světová válka díl.I*, Praha 1992.

KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Proti Benešovi!*, Praha 2004.

KUKLÍK, J., *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha 1996.

TÁBORSKÝ, E., *Prezidentův sekretář vypovídá díl II.*, Curych 1983.

TÁBORSKÝ, E., *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha 1946

VONDROVÁ, J., *Češi a sudetoněmecká otázka*, Praha 2002, s. 84–93.

ZEMAN, Z., KLIMEK, A., *The life of Edvard Beneš 1884–1948, Czechoslovakia in Peace and War*, Oxford 1997.

Internetové zdroje

Mnichovská dohoda (29. 9. 1938). In: Moderní Dějiny [online], [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>.

Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. In: Parlament České republiky [online], [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

Ústavní zákon o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací ze dne 15. prosince 1938. In: Parlament České republiky [online], [cit. 2016-04-9]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1448_00.htm.

Summary

The Czechoslovakia exile government was from the moment of its founding an remarkable state political formation, which does not have an equivalent in our history. Its step-by-step forming and its development process is highly specific chapter of our history. Its possibilities were limited by its surroundings, in which it was formed and by the geopolitical situation of Europe, which was changing rapidly in the period researched here.

From a nowadays perspective the whole process of the daily work of the exile government seems slowly and bureaucratic. This stands in contrast to how it was judged back then. To adapt the completely different system of Great Britain was not easy from a systematic point of view and even if a lot of the Czechoslovakian exile figures were used to the London environment, they found themselves now in a totally different situation, which asked for compromises and often also for sacrifices.

It is not surprising, that most of the decisions were influenced by former experiences, or not-experiences, with the western and eastern allies. The western side was seen as the offender of the Czechoslovakian war situation and also the British side was blamed for its caution during the first meetings. During the war these relationships were even escalating and changing many times turbulently. With the Soviets entering the war new horizons opened to the Czechoslovakian government. But this changing of the path cannot be seen black and white. As we know from later developments, it brought also great danger. Due to the accessible documents the exile government was above all trying to mark its place in the new allies system. An outstanding role in this played president Beneš, who hoped Czechoslovakia to be a bridge between the east and west after the war, and still traumatized by the Munich agreement, he tried to reach the political maximum. How much this drove him in the end into the hand of the eastern power shall not be discussed here.

Along the process, happening between 1942 and 1943, we can clearly see the position the Czechoslovakian exile government had and its acceptance along the allied powers. The research has shown, that its position was changing and some of the Czechoslovakian exile figures overrated in its influences. Most of the British politicians admired Beneš. And his initial, almost fastidious fight is recorded in various correspondences of British diplomats and politicians as something highly admirable. The situation changed after the Polish-Czechoslovakian quarrel and the partly

Czechoslovakian shift towards Moscow politics when the western allied started to see Beneš as a plotter, a troublemaker.

In the whole construct of the World War II, and from the western allied point of view, is the Czechoslovakian exile government only one of many others, which were located in London. Other than to Central Europe, which it helped to create its after war shape. Thanks to the studied material one can tell, that the members of the Czechoslovakian exile often came in contact only with lower representatives of the ministries or state attachés, and only a few with their chief workers. Also this fact tells a lot about the position and influence of the government. On the other side one can display frequently high effective meetings with organs of the allied powers. To understand the complexity of this processes one needs to bear in mind the chapter on the draft of a Polish-Czechoslovakian confederation. It helps to display the way the Czechoslovakian exile government negotiated. Towards political minorities of the allied states it often refused to step back from it's before stated demands. In contrast to negotiations with the Soviet Union, or Great Britain, during which the Czechoslovakian side accepted compromises or completely changed its position. This can be seen best with the process of the recognition of the Czechoslovakian exile government in London or during the negotiations on the Czechoslovakian-soviet treaty in 1943.

One cannot evaluate out of to bare war years the position of the whole exile government, but from studying the events and reactions of the government to them, one can describe the process of its decision-making and the opinions of some of the important members. And if one may has to sum it up in one word, it will be pragmatism. Even if today some decisions seam to us short thought and some not well considered, it is needed to look at them with the eyes of its time, when they were made and decided by the government. This time was, so as all others, to black nor white.

Přílohy

Příloha č.1: Český text Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik z 12. prosince 1943. AMZV, Praha, Archiv smluv, L 1606a.

S M L O U V A
O PŘÁTELSTVÍ, VZÁJEMNÉ POMOCI A POVÁLEČNÉ SPOLUPRÁCI
MEZI ČESKOSLOVENSKOU REPUBLIKOU A SVAZEM SOVĚT-
SKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK

President Československé republiky a Presidium Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik, přejíce si pozměniti a doplniti Smlouvu o vzájemné pomoci, existující mezi Československou republikou a Svazem SSR, podepsanou v Praze dne 16. května 1935, a potvrditi ustanovení Dohody mezi Vládou Československé republiky a Vládou Svazu sovětských socialistických republik o společném postupu ve válce proti Německu, podepsané 18. července 1941 v Londýně; přejíce si spolupracovati po válce o udržení míru a zabránění novému útoku se strany Německa a zabezpečiti trvalé přátelství a poválečnou vzájemnou mírovou spolupráci, rozhodli se sjednati za tím cílem Smlouvu a určili jako své plnomocníky:

President Československé republiky - Zdeňka Fierlingera ,
velvyslanec Československé republiky v Sovětském svazu,

Presidium Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik - Vjačeslava Michajloviče Molotova, lidového komisaře zahraničních věcí,

kteří, vyměnivše své plné moci, jež shledali v úplném pořádku i vyhotovené v odpovídající formě, dohodli se na tomto :

Č l á n e k 1.

Vysoké smluvní strany, dohodnuvše se vzájemně, že se sjednotí v politice trvalého přátelství a přátelské poválečné spolu-

práce, jakož i vzájemné pomoci, zavazují se poskytovat i jedna druhé vojenskou i jinou pomoc a podporu všeho druhu v nynější válce proti Německu a všem těm státům, které jsou s ním spojeny v útočných činech v Evropě.

Č l á n e k 2.

Vysoké smluvní strany se zavazují nevstupovati po dobu nynější války v žádná jednání s hitlerovskou vládou neb s kteroukoli jinou vládou v Německu, která se jasně nevzdá všech útočných záměrů, a nevésti jednání ani nesjednávati bez vzájemné dohody žádného příměří neb mírové smlouvy s Německem neb s kterýmkoli jiným státem, s ním spojeným v útočných činech v Evropě.

Č l á n e k 3.

Potvrzující svou předválečnou politiku míru a vzájemné pomoci, vyjádřenou v jejich Smlouvě, podepsané v Praze 16. května 1935, Vysoké smluvní strany se zavazují, že v případě, že by jedna z nich byla zavlečena v poválečné době do válečných akcí s Německem, které by obnovilo svou politiku „Drang nach Osten“, neb s kterýmkoli ze států, který by se spojil s Německem přímo neb v jakékoli jiné formě v takové válce, druhá Vysoká smluvní strana neprodleně poskytne Smluvní straně, zavlečené takovým způsobem do válečných akcí, veškerou vojenskou i jinou podporu a pomoc, které jsou jí k dispozici.

Č l á n e k 4.

Vysoké smluvní strany, majíce na zřeteli zájmy bezpečnosti každé z nich, jsou dohodnuty o těsné a přátelské spolupráci v do-

bě po obnovení míru, i o tom, že budou jednat v shodě se zásadami: vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i nevměšování do vnitřních věcí druhého státu. Jsou dohodnuty v tom, že budou vyvíjeti v měřítku co možná nejširším své hospodářské styky a poskytovat si vzájemně veškerou možnou hospodářskou pomoc po válce.

Č l á n e k 5.

Každá z Vysokých smluvních stran se zavazuje neuzavíratí žádného spojení a neúčastniti se žádné koalice, namířených proti druhé Vysoké smluvní straně.

Č l á n e k 6.

Tato Smlouva vstupuje v platnost ihned po ratifikaci a podléhá ratifikaci v době co možná nejkratší; výměna ratifikačních listin bude provedena v Moskvě co možná nejdříve.

Tato Smlouva zůstává v platnosti po dobu dvaceti let od okamžiku podepsání, při čemž, jestliže jedna z Vysokých smluvních stran ke konci stanoveného dvacetiletého období neučiní do 12 měsíců před uplynutím lhůty sdělení o svém přání vypověděti Smlouvu, platnost její bude se prodlužovati na dalších pět let, a tak pokaždé, dokud jedna z Vysokých smluvních stran neučiní do 12 měsíců před uplynutím běžícího pětiletí písemného oznámení o svém úmyslu ukončiti její účinnost.

Na potvrzení toho plnomocníci podepsali tuto Smlouvu a připojili k ní své pečeti.

Sepsáno ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce československém a ruském.

Obě znění mají stejnou platnost.

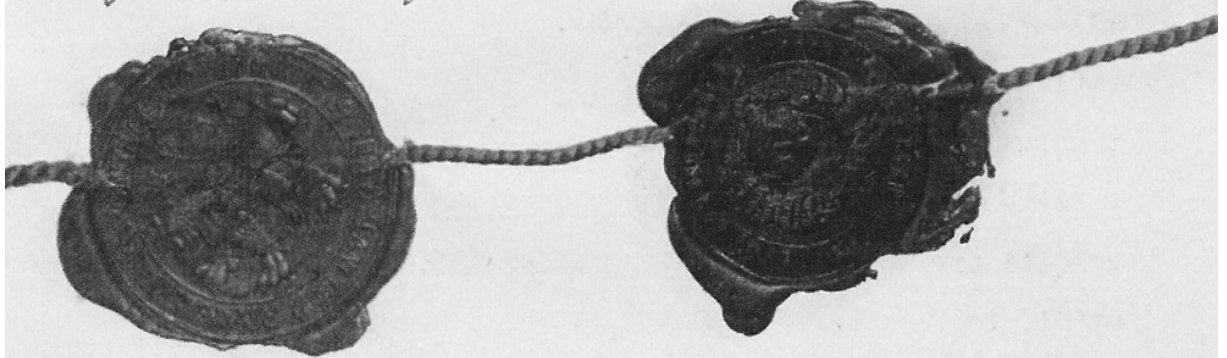
Moskva, 12. prosince 1943.

Z PLNÉ MOCI
PRESIDENTA ČESKOSLOVENSKÉ
REPUBLIKY

J. Fierlinger

Z PLNÉ MOCI
PRESIDIA NEJVYŠŠÍHO
SOVĚTU SSSR

N. Bulganin

Příloha č.2: Ministr zahraničních věcí J. Masaryka a generál de Gaulle podepisují deklaraci o neplatnosti Mnichovské dohody ze dne 28. září 1942. AMZV, LA-F/053-05/03.

